הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון - CC BY-NC-SA 2.5 אסור בשימוש מסחרי
וספרי ויקיטקסט תחת רשיון GNU Free Doc. License
בס״ד - כל הזכויות שמורות (c) ל הרב משה פרזיס שליט״א

הלכות חנוכה - פסקי משה

הרב משה פרזיס שליט״א
בהסכמת פאר הדור והדרו מר״ן רבינו עובדיה יוסף שליט״א
ניתן להזמין את הספר השלם (כולל באור ״באר משה״) בטלפון 0502-424628 או 03-5014848

- מבוא - באדיבות האנציקלופדיה התלמודית כרך טז ערך חנכה
- פרק א - מצות הדלקת נרות חנוכה
- פרק ב - השמנים והפתילות הכשרים להדלקה
- פרק ג - הכלים הכשרים להדלקה
- פרק ד - החייבים והפטורים בהדלקה
- פרק ה - סדר הדלקת הנרות
- פרק ו - מקום הדלקת הנרות
- פרק ז - הדברים המותרים והאסורים קודם ההדלקה
- פרק ח - זמן הדלקת נרות חנוכה
- פרק ט - ברכת הדלקת הנרות
- פרק י - איסור השתמשות לאור נרות חנוכה
- פרק יא - ברכת הרואה על נרות חנוכה
- פרק יב - הדלקה נרות חנוכה בבית הכנסת
- פרק יג - פרטי דינים בהדלקת נרות חנוכה
- פרק יד - הדברים המותרים והאסורים בימי חנוכה
- פרק טו - דיני אמירת ״על הנסים״ והמסתעף

מבוא - באדיבות האנציקלופדיה התלמודית כרך טז ערך חנכה

א. ימי החנוכה. בבית שני, כשמלכו יון, גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על

מאתים שנה, עד החורבן השני, וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום, בחמשה ועשרים בחודש כסלו היה. ואמרו בברייתא: כשנכנסו יוונים להיכל, טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שלא נטמא שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור, לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה, היינו לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה, וימים אלו הם הנקראים חנוכה. וכיון שהנס אירע בנרות, תיקנו להדליק בהם נרות כדי להזכיר הנס. ויש מן הראשונים שכתב שמשום נס הנצחון קבעום ימים טובים, וכיון שנכפל להם הנס בשמן, הוסיפו הדלקת הנרות להזכיר כפילת הנס.

שמונה ימים אלו, תחילתם מליל כ״ה בכסלו, אף על פי שהתחילו להדליק בליל כ״ו, לפי שביום כ״ה היה נס הנצחון. ויש מן האחרונים שכתב שלדעת הסוברים שמצות הדלקת הנרות במקדש היא אף ביום, התחילו אז להדליק ביום כ״ה. ויש מן הראשונים שכתב שגברו על אויביהם ביום כ״ד והדליקו בליל כ״ה שהיה יום ראשון לנס.

בטעם שקבעו חנוכה שמונה ימים, אף על פי שהנס לא היה אלא שבעה ימים שהרי השמן שבפך היה בו להדליק יום אחד פירשו ראשונים ואחרונים בכמה אופנים שאף ביום הראשון היה נס בשמן, או שהיום הראשון קבעוהו על הגאולה ועל הודאת מציאת הפך, ושאר הלילות על נס השמן, או לפי שביום הראשון היתה חנוכת הבית בעבודה, אחרי שביטלוה היוונים. ויש מן הראשונים שכתב שקבעו שמונה ימים לפי שהיוונים ביטלו מהם מצות מילה שהיא לשמונה ימים, או שקבעו שמונה ימים כשיעור ימי החג הארוך מכל המועדות. ויש מן האחרונים שהוסיף טעם לפי שמצינו שעל ידי הגזירות בטלו מלהקריב בחג הסוכות, לפיכך עשו חג שמונה ימים כימי חג הסוכות.

בזמן שהיו בית דין מקדשים את החודש על פי הראייה, ובחדשים שיש בהם מועדות היו שולחים שלוחים להודיע לרחוקים אם קידשו יום שלשים או יום שלשים ואחד, כדי שידעו מתי יעשו את המועדות, היו שלוחים יוצאים אף על כסלו, מפני חנוכה. ויש מן האחרונים שכתב שבמקום שלא היו השלוחים מגיעים, היו עושים חנוכה תשעה ימים מספק כדרך שאמרו בכל המועדות, ואין לומר ספק דרבנן להקל, שכיון שהספק הוא אם יום הראשון הוא חנוכה ויום התשיעי אינו חנוכה, או להיפך, ואם נאמר להקל לא יהיה חנוכה לא ראשון ולא תשיעי, והרי אחד מהם בודאי חנוכה, לפיכך הולכים להחמיר. ומכל מקום בזמן הזה שאין מקדשים אלא על פי החשבון, ואין עושים בגולה שני ימים טובים אלא מתקנת חכמים שיזהרו במנהג אבותיהם, כתבו ראשונים שאין עושים תשעה ימי חנוכה שכיון שהוא מדבריהם הם אמרו והם אמרו.

חנוכה אינו נקרא מועד, וכן כתבו ראשונים שבנדרים שהולכים בהם אחר לשון בני אדם, אין חנוכה בכלל מועדות וימים טובים. ויש שכתבו שנקרא מועד ונרמז בכתוב אלה הם מועדי. וכן יש שכתבו רמז לחנוכה מן התורה שבסוף פרשת המועדות נאמר: ויקחו אליך שמן וית זך וגו', ושכיון שכתבה אותו תורה עם המועדות למדנו שהוא יום טוב כשאר ימים טובים. ויש מן האחרונים שכתב בדעת ראשונים, שאף על פי שהמצוות הנוהגות בחנוכה, כגון הדלקת הנרות והלל, הם מדרבנן, עיקר חנוכה הוא מן התורה, היינו החיוב לעשות שום זכר קצת, ולכל הפחות לאסרו בהספד ותענית, לפי שמצוה לקבוע יום טוב על כל נס, קל וחומר מיציאת מצרים שהיתה מעבדות לחירות כל שכן כשיצאו ממיתה לחיים, אלא שחכמים קבעו מה לעשות בהם מעין המאורע, נמצא שעיקר חנוכה הוא מן התורה ופירושו מדרבנן.

בטעם קריאת ימים אלו בשם חנוכה כתבו ראשונים שהוא על שם חנוכת המזבח שנסתר ובנאוהו, וכן אמרו שבית חשמונאי גנזו אבני מזבח ששיקצו אנשי יון, היינו ששיקצום לעבודה זרה ונאסרו, שכן דרשו: ובאו בה פריצים וחללוה, כיון שנכנסו נכרים להיכל יצאו כליו לחולין, וקנאום מן ההפקר והרי זה שלהם, וכשנשתמשו בהם לעבודה זרה נאסרו ויש מן האחרונים שהוסיף שאף כלי השרת היו צריכים לעשותם חדשים או להתיך את הישנים ולעשותם פנים חדשות והיו צריכים לקדשם על ידי חינוך בעבודה, ולפיכך קראום חנוכה על שם חינוך כלי השרת. ויש מן הראשונים שכתב שקראום חנוכה על שנתחנך הבית והוכשר לעבודה, שהרי היוונים טימאו את ההיכל והעזרות והמקדש וכל כליו, וכשגברו החשמונאים טיהרו את ההיכל ועשו חנוכה בתחילת חינוכם לעבודה כמו שעשה משה. במדרש אמרו: אמר ר' חנינא בכ"ה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן ועשה מקופל עד אחד בניסן, ומעתה הפסיד כסלו שנגמרה בו המלאכה, אמר הקב"ה עלי לשלם, מה שלם לו הקב"ה חנוכת חשמונאי. ואמרו: למה נסמכה פרשת בהעלותך לחנוכת נשיאים, לפי שהיה לוי מתרעם על שלא זכה להקריב אמר לו הקב"ה שלהם לא היה אלא יום אחד לנשיא ולפי שעה, וחנוכה שלך תהיה שמונה ימים ולדורות.

אף בדרך רמז נתנו ראשונים טעם לקריאת השם חנוכה, שהוא נוטריקון: חנו כ"ה, כלומר חנו בכ"ה בכסלו יש שפירש שחנו מנסיעתם למלחמה היינו כל היום, שביום כ"ד לא חנו אלא בערב ואז הדליקו את הנרות, ויש שפירש חנייה זו לענין איסור מלאכה, וסמכו מכאן למנהג שלא לעשות מלאכה בשעה שהנרות דולקים ויש מפרשים חנו כ"ה שבכ"ה בחדש יתחילו, או שביום זה מצאו חנינה, או שביום זה שרתה שכינה על ישראל ויש שכתבו שחנוכה הוא נוטריקון ח' נרות והלכה כבית הלל.

ב. נס פך השמן. פך השמן שלא נטמא, ושהדליקו ממנו שמונה ימים, דנו בו ראשונים ואחרונים מכמה צדדים א) באופן שנטמאו כל השמנים מלבד השמן שבפך. ב) באיסור להדליק בשמן טמא. ג) בצורך לשמונה

ימים להביא שמן טהור. ד) במהות הנס שהדליקו מהשמן שבפך שמונה ימים.

בטומאה שנטמאו כל השמנים פירשו ראשונים, שאף על פי שגוי אינו מקבל טומאה אפשר שבימי החשמונאים כבר גזרו על גוי הרואה זיבה שיטמא כישראל, ואף אם עדיין לא גזרו, מכל מקום בגדיהם בחזקת טמאי מת הם כיון שאינם נזהרים ממגע מת, והיו כל הטהרות בספק מגע בגדיהם, או לפי שהיוונים שיקצו את המזבח והקריבו עליו, ותקרובת עבודה זרה מטמאה באהל. ויש מן האחרונים שפירש שהטומאה היתה משום שגזרו שלגיון גדוד העובר ממקום למקום להילחם ונכנס לבית שהבית טמא. ומכל מקום לא נטמא השמן שבפך שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, לפי שהיה מונח בהצנע וחתום בטבעתו והכיר שלא נגעו בו, או לפי שכלי חרס אינו מיטמא מגבו, ולא חששו שמא הסיטוהו, אפילו אם כבר גזרו על הגוים להיות כזבים, לפי שהיה מונח בחותם בקרקע שלא היו יכולים להסיטו, ועוד שאם הסיטוהו היו שוברים אותו לראות אם יש בו זהב או מרגליות, ועוד שהפך היה פיו צר ולא היה יכול השמן להיטמא במגע וכל שאינו נטמא במגע אינו נטמא בהיסט.

בטעם שהיו צריכים לנס, אף על פי שהיו יכולים להדליק בשמן טמא שהרי הדלקת הנרות דוחה את הטומאה כקרבנות שקבוע להם זמן, וכן כל הקרבנות הקריבו אז בטומאה, לפי שטמאה הותרה בצבור, יש מפרשים לפי שלא הותרה בצבור אלא עצם ההדלקה, כגון שהיה הכהן טמא, אבל השמן שהוא ממכשירי הדלקה אינו דוחה את הטומאה, או שלא הותרה בצבור אלא טומאת מת, והרי השמנים נטמאו אף בשאר טומאות ויש מפרשים שעיקר הנס לא נעשה אלא להודיע להם חיבת המקום עליהם שכיון שנעשה להם נס שנגאלו מיד מלכות יון הרשעה, נעשה להם אף נס זה בענין הנרות שהוא עדות לישראל שהשכינה שורה בהם ויש מפרשים לפי שחינכו אז את המזבח מחדש, וחינוך הוא דבר של התחלה וראש לכל הבא אחריו, לפיכך הוצרכו שיהא בטהרה גמורה ולא בדחיית טומאה.

בטעם שהיו צריכים לשמונה ימים עד שהביאו שמן טהור, יש מפרשים שהיו כל ישראל בחזקת טמאי מת, ואי אפשר היה להכין שמן טהור עד שיעברו עליהם שבעה ימים מיום טומאתם, ויום אחד לכתישת הזיתים להוציא מהם שמן טהור ומכל מקום כשהדליקו את הנרות בשמונת הימים לא טימאו את השמן בנגיעתם, לפי שהדליקו על ידי עץ ארוך ופשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה, וכן המנורה עצמה לא נטמאה בנגיעתם, שהרי אמרו שהחשמונאים עשו מנורה חדשה של עץ, או שלא נטמאו כל ישראל, ומי שהיה טהור עשאה והדליקה ויש מפרשים לפי שהלכו לעיר תקוע, שמשם היו לוקחים שמן למקדש, והיו צריכים לשמונה ימים להליכה וחזרה ויש מפרשים לפי שכל שבעת הימים היו טרודים להכין ולטהר כלי השרת ולעשות המזבח, שכן אמרו בברייתא, שכשנכנסו יוונים להיכל טימאו את כל הכלים ולא היה להם במה

להדליק, וכשגברה יד בית חשמונאי הביאו שבעה שפודים של ברזל וחיפום בבעץ בדיל והתחילו להדליק, לפיכך נעשה נס בשמן ונתקיים שמונה ימים.

במהות ובאופן הנס שהדליקו בשמן שבפך שמונה ימים, יש מפרשים שחילקו את השמן שבפך לשמונה חלקים, ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס ויש שדחו, שהרי אין סומכין על הנס, ועוד שהרי צריך לתת שמן במנורה כדי מידתה שתהא דולקת והולכת מערב עד בקר ויש מפרשים שלאחר שנתנו שמן בנרות כשיעור נשאר הפך מלא כבתחילה, וניכר הנס אף בלילה הראשון, או שבלילה הראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה, ובבקר מצאו הנרות מלאים שמן, וכן בכל לילה, ועל אותו השיור באה הברכה שנעשה בו נס להרבות אותו שאילו נדלק הכל בלילה הראשון, לא היה מקום לנס לחול, לפי שאין הקב״ה עושה נס ליתן ברכה אלא בדבר שישנו בעולם, ואפילו הוא דבר מועט ויש שהוסיפו לפי שאין כשר להדלקת הנרות אלא שמן זית, לפיכך היה צריך להישאר מעט בלילה הראשון, שכיון שנתרבה ממנו חשוב גידולו כעיקרו ויש שפירש שכשנתנו מעט שמן במנורה נתמלאה, או שנתנו כל השמן במנורה ובכל לילה נדלק שמינית ממנו, וניכר הנס בין בלילה הראשון ובין בלילה האחרון. ויש גורסים בברייתא שפך השמן לא היה בו להדליק אפילו יום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, ואף ביום הראשון היה נס.

פרק א - מצות הדלקת נרות חנוכה

א. מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך האדם להיזהר בה מאד כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו, ואמר רב הונא (שבת כג:) הזהיר בנר חנוכה, יהיו לו בנים תלמידי חכמים שנאמר: כי נר מצוה ותורה אור, דהיינו שעל ידי נר של חנוכה יזכה לאור התורה.

ב. אפילו מי שאין לו מה לאכול אלא מן הצדקה, חייב במצוות הדלקת נרות ולכן צריך למכור את כסותו, או לשאול על הפתחים בכדי לקנות שמן ופתילות להדלקת הנרות, ויש אומרים שאף על פי שחייב למכור את כסותו או לשאול על הפתחים מכל מקום אינו חייב להשכיר את עצמו, ויש אומרים שחייב אף להשכיר את עצמו, וכן עיקר. ולא אמרו ששואל

או מוכר כסותו או משכיר את עצמו אלא בעבור נר אחד, שבו חייב מן הדין, אבל לא בשביל הנרות הנוספים שמדליקים משום הידור.

ג. מעיקר הדין די בכל בית להדליק נר אחד בכל יום, בין אם היו אנשי הבית מרובים ובין אם לא היה בו אלא אדם אחד, ואם הדליק אחד מבני הבית, שוב אין חיוב על שאר בני הבית להדליק, שאין הדלקת נר חנוכה חובה המוטלת על האדם עצמו אלא על אחד מבני ביתו. ואף על פי שמעיקר הדין מספיק נר אחד לכל בני הבית, מכל מקום אמרו חז״ל (שבת כא:) שהמהדרין אחר המצוות נהגו להדליק נר אחד לכל אחד ואחד מבני הבית הגדולים, ואותם הרוצים להיות מהדרין מן המהדרין, מוסיפים בכל יום ויום נר, דהיינו שביום ראשון מדליק נר אחד וביום שני שני נרות וכן על זה הדרך, שבזה ידעו הכל ויזכרו כמה ימים נמשך הנס, ויתפרסם הנס ויהא שבח להקדוש ברוך הוא בכך. ומכל מקום יש אומרים שמי שנוהג כמהדרין מן המהדרין ומדליק בכל יום ויום נר נוסף וכאמור, אינו עושה כמהדרין אלא אם כן ידליק נרות לכל בני הבית, דהיינו שביום הראשון ידליק נר אחד לכולם וביום השני שני נרות לכולם וכן על זה הדרך שאם ידליקו לכל אחד ואחד נרות בפני עצמו לא יהא היכר לימים, שהרואים יאמרו שכך בני אדם יש בבית, אבל כשמוסיף והולך כל לילה נר אחד לא יאמרו שבכל לילה נתוסף אדם אחד בבית, וכדבריהם פסק מרן בשלחן ערוך (סימן תרעב סעיף א), וכן מנהג הספרדים מימי קדם.

ויש אומרים שהמהדרין מן המהדרין עושים כמהדרין אלא שהם מוסיפים עליהם, שמדליקים בלילה הראשון נר לכל אחד ואחד, ובלילה השני מדליקים שני נרות לכל אחד ואחד, ואם היו אנשי הבית עשרה מדליק בליל ראשון עשרה נרות, ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים, עד שנמצא בלילה השמיני שמונים נרות, וכדבריהם פסק הרמ״א (שם), וכן פשט המנהג אצל האשכנזים. ומכל מקום גם למנהגם שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק בפני עצמו, כשמדליק בעל הבית, אשתו ובנותיו יוצאות ידי חובתן ואינן מדליקות בפני עצמן.

אולם לפי מה שנתבאר בפרק ו הלכה ז שכיום נוהגים רבים וכן שלמים להדליק נרות חנוכה בתוך ביתם ויוצאים בזה אף לכתחילה, אצל הנוהגים כן רשאי כל אחד ואחד מבני הבית להדליק נרות אפילו לדעת מרן השלחן ערוך, דכיון שמדליק בתוך ביתו אין לחוש לרואים, והוא הדין לאותם שגרים מעל עשרים אמה שמדליקים בתוך ביתם וכמו שנתבאר בפרק הנזכר הלכה יג, שרשאי כל אחד ואחד מבני הבית להדליק בעצמו, ואפילו מי שמדליק על פתח הבית מבחוץ או על החלון לעיני העוברים והשבים, רשאים בני ביתו להדליק בתוך הבית בעצמם.

ומכל מקום שאר בני הבית אינם רשאים לברך על הדלקתם לדעת מרן ז״ל. וכן אינם יכולים לומר שאינם רוצים לצאת ידי חובה בהדלקת בעל

הבית שיש בזה ברכה שאינה צריכה, וכן הסכימו רוב האחרונים. ולמנהג האשכנזים שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק, כתב הרמ״א והסכימו עוד אחרונים שרשאים לברך, אולם לכתחילה עדיף שישמע את הברכות מבעל הבית ואחר כך ידליק נרותיו.

ד. מי שלא השיג שמן לכל ימי החנוכה אלא להדלקת נר אחד שהוא בשיעור זמן של חצי שעה, ידליק נר אחד בלילה הראשון, ובשאר הימים לא ידליק כלל, אפילו באופן שאם נחלק את הכמות השמן הנ״ל נוכל להדליק בכל יום נר אחד, שהלכה רווחת בידינו שמי שלא נתן שמן בשיעור של חצי שעה לא יצא ידי חובה אפילו בדיעבד. וכן מי שלא היה לו די שמן כדי להדליק שמונה נרות, ידליק בכל לילה נר אחד, ואם יש לו כדי תשעה נרות, ידליק בלילה השני שני נרות, ואם יש לו עשרה ידליק בליל שני שנים, ובליל שלישי לא ידליק אלא אחד. ומכל מקום אם ביום השמיני יש לו שמן בכדי להדליק יותר מנר אחד אלא שאין לו מספיק שמן לשמונה נרות, יתן בנר הראשון שיעור שמן שיכול לדלוק חצי שעה, ואת השמן הנותר יחלק בין נרות ההידור.

ה. מי שיש לו שמן בצמצום ולחבירו אין שמן כלל, מוטב שידליק בכל לילה נר אחד והשאר יתן לחבירו, כיון שמן הדין אינו חייב להדליק אלא נר אחד בכל לילה, ועדיף לאדם לקיים את המצוה כעיקר הדין ועל ידי כך יקיימה גם חבירו מאשר שיקיימה הוא בהידור וחבירו לא יקיימה כלל. וחבר זה שאמרנו דוקא אם הוא אינו מבני ביתו אלא מבית אחר שאינו סמוך על שולחנו שהוא חייב מן הדין להדליק לבדו, אבל אם הוא מבני ביתו שמן הדין אינו חייב להדליק לעצמו אלא שהוא רוצה להיות מן המהדרין ולהדליק בעצמו, אפילו למנהג האשכנזים שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק בפני עצמו, מוטב שידליק בכל יום נרות כמנין הימים ולא יתן לאחד מבני ביתו להדליק בעצמו מפני שאין אדם צריך לבטל הידור מצוה של עצמו למען הידור מצוה של זולתו.

ו. מי שאין ידו משגת לקנות שמן לנר חנוכה וגם לנר שבת, יקנה שמן לנר שבת משום ששלום בית עדיף על פרסומי ניסא, ובזמננו שכולם משתמשים בביתם באור החשמל והלכה רווחת בידינו שיוצא אדם בהדלקת נרות החשמל ורשאי אף לברך על הדלקתם ״להדליק נר של שבת״, עדיף שיקנה נר חנוכה, ויצא ידי חובת נר שבת באור החשמל. ומכל מקום אם יכול לקנות רק שני נרות, ידליק אחד מהם לכבוד שבת, והשני לנר חנוכה, מפני שמעיקר הדין די בנר אחד לכבוד שבת ובנר אחד לחנוכה, וזה עדיף מאשר לצאת ידי חובה בהדלקת נרות החשמל.

ז. מי שהיו לפניו הדלקת נר חנוכה וקידוש של שבת, ואין לו מעות אלא

לקנות אחד מהם, קונה שמן להדליק נר חנוכה, ולא יין לקידוש היום. וכל זה במקום שיש לו פת שהרי יכול אדם לקדש על הפת, אבל במקום שאין לו פת יקנה יין או פת לקידוש. ואף על פי שיש אומרים שאפילו אם אין לו יין ולא פת הראוי לקדש, נר חנוכה קודם לפי שמן התורה יכול לקדש בפה, העיקר להלכה כדעה ראשונה שיקנה יין או פת ויקדש עליהם. ומכל מקום לכל הדעות נר חנוכה קודם ליין להבדלה משני טעמים, האחד, שיכול להבדיל בתפילה. והשני, שפרסום הנס עדיף.

ח. מי שלא הדליק לילה אחד אין לו תשלומים בלילה שלאחריו, ולמחרת ידליק כרגיל כמספר הנרות שמדליקים כולם, דהיינו שאם לא הדליק נרות בלילה הראשון ידליק בלילה השני שני נרות בלבד ואינו יכול להוסיף במספר הנרות.

ט. כיון שעיקר מצות הדלקת הנרות היא חצי שעה, לפיכך צריך לתת שמן בנר בכמות שידלקו לכל הפחות במשך חצי שעה, ואם נתן שמן פחות מהשיעור הנ״ל לא יצא ידי חובתו אפילו בדיעבד, ואינו יכול להוסיף אחר כך שמן עד כדי השיעור הנ״ל, אלא צריך לכבות את הנרות ולחזור להדליקם, ואף על פי שחוזר ומדליק, מ״מ אין לו לברך על ההדלקה השניה, שספק ברכות להקל. ויש אומרים שכל זה כשאין בשמן שהוסיף שיעור בפני עצמו, אבל אם הוסיף שמן שיש בו שיעור בפני עצמו מלבד השמן הקודם, יצא ידי חובתו, והמיקל בזה יש לו על מה שיסמוך. ויראה שמים יוסיף כדי שיעור בפני עצמו ואחר כך יכבה הנרות וידליקם שנית בלא ברכה.

פרק ב - השמנים והפתילות הכשרים להדלקה

א. כל השמנים כשרים להדלקת נרות חנוכה ואפילו השמנים שאינם נמשכים אחר הפתילה, ואף על גב שהשמנים שאינם נמשכים אחר הפתילה אסרו חז״ל להדליק בהם בשבת שמא יהא אור הנר עמום ויטה אותם בשעה שישתמש לאורם, מכל מקום בנרות חנוכה לא גזרו עליהם ומותר להדליק בהם אפילו שאין האור נאחז יפה בפתילות, משני טעמים, האחד, מפני שהלכה רווחת בידינו שהדלקה עושה מצוה והיינו שאם לאחר שהדליקו נרות חנוכה כבה הנר אינו צריך לחזור ולהדליקו שנית. והשני, שהלכה רווחת בידינו שאסור להשתמש לאור נרות חנוכה וממילא אין לחוש שיבוא לתקנם, ומטעם זה אפילו בערב שבת חנוכה

מותר להדליק בהם נרות חנוכה, והוא הדין לפתילות שאין מדליקין בהם בשבת, שמותר להדליק בהם נרות חנוכה, ומכל מקום מצוה מן המובחר להדליק בפתילות העשויות מצמר גפן או מחוטי פשתן.

ב. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שכל השמנים כשרים להדלקת נרות חנוכה, מכל מקום מצוה מן המובחר להדליק בשמן זית, ונכון להספיג את הפתילה בשמן זית קודם ההדלקה.

ג. אף על פי שנתבאר שמותר להדליק נרות חנוכה בפתילות ובשמנים שאסור להדליק בהם בשבת, מכל מקום אם מדליק בהם בערב שבת חנוכה, צריך להקפיד לתת בנרות שמן כשיעור מצותו או מעט יותר, אבל אם נותן בו יותר משיעור מצותו אינו רשאי להדליק בהם, כי יש לחוש שמא יבוא לתקנם בשבת. והוא הדין לענין נר השמש שהואיל ומותר להשתמש לאורו וכמו שבארנו בפרק י הלכה ח ממילא אין להדליקו בפתילות ושמנים שאסור להדליק בהם בשבת.

ד. מי שאין לו שמן זית להדליק בו ידליק בשאר שמנים, ויש אומרים שאפשר להדליק בנרות שעוה מפני שגם שאר שמנים אורם צלול כמו שמן זית, ולפי דעתם אפשר להדליק בנר שעוה אף כשיש לו שמן זית, ואין הלכה כמותם, ולכן מי שיש לו שמן זית או שאר שמנים, ידליק בהם ולא בנרות שעוה. ומכל מקום מי שאין לו שמן, רשאי להדליק בנרות שעוה ואף על פי שיש אומרים שנרות שעוה פסולים להדלקה, מכל מקום אין הלכה כמותם.

ה. יש אומרים שאף על פי שמי שאין לו שמן זית מדליק בשאר שמנים מכל מקום מצוה להדר אחר שמן זית אפילו אם הוא עולה ביוקר, ויש אומרים שאין צריך לחזר אחר שמן זית, וכן נראה עיקר.

ו. יש אומרים שמי שנתן נרות שעוה בחנוכיה בכדי להדליקם למצות נרות חנוכה ובעוד שהוא עסוק בכך קודם שהדליק הנרות, הביאו לו שמן זית אינו צריך להפסיק וליקח השמן זית אף שהוא מצוה מן המובחר אלא ידליק בנרות שעוה, ויש אומרים שכל זמן שלא התחיל בהדלקת הנרות יניח נרות השעוה וידליק בשמן זית ורק אם התחיל לברך על נרות השעוה לא יניחם אלא ידליק בנרות שעוה, והלכה כמותם. וגם אם הביאו לפניו שאר שמנים עדיף שידליק בהם ולא בנרות שעוה אם עדיין לא התחיל בהדלקתם.

ז. מי שאין לו שמן זית אלא נרות שעוה בלבד והגיע הזמן המובחר להדלקה שהוא בצאת הכוכבים וכמו שנתבאר בפרק ח הלכה א, אם יודע שיביאו לו שמן זית עד חצי שעה מצאת הכוכבים ימתין וידליק אחר כך בשמן זית, אבל אם יודע שיביאו לו שמן זית אחר חצי שעה מצאת הכוכבים ידליק מיד בצאת הכוכבים בנרות שעוה, וכל הנזכר לעיל מדובר כשאין לו שאר שמנים אבל אם יש לו שאר שמנים ידליק בהם בצאת הכוכבים ולא ימתין לשמן זית.

ח. אדם שאין ידו משגת לקנות שמן זית לכל מנין הימים, ידליק את נר החיוב בשמן זית ושאר הנרות ידליק בשאר שמנים, ואם אין ידו משגת לקנות שאר שמנים אלא נרות שעוה בלבד, יש אומרים שלא ידליק כמה נרות בשמן זית או שמן אחר עם כמה נרות שעוה, ויש אומרים שרשאי להדליק מקצת שמן זית או שאר שמנים עם מקצת נרות שעוה, ויש להחמיר כדעה ראשונה.

ט. אין יוצאים ידי חובת מצות הדלקת נרות חנוכה על ידי הדלקת חנוכיה חשמלית כיון שאין בה לא שמן ולא פתילה, ואם אין לו נר חנוכה אחר, אלא מנורת חשמל בלבד, ידליקנה בלא ברכה. ואם אחר כך הזדמן לו נר חנוכה הכשר להדלקה, ידליקנו בברכה.

י. מעיקר הדין מותר להדליק נרות חנוכה בשמן של ערלה, ומכל מקום כיון שיש אוסרים להדליק בו, המחמיר בזה תבוא עליו ברכה, וכשמדליק בשמן של ערלה לא יברך על ההדלקה שספק ברכות להקל, אך המברך יש לו על מה שיסמוך.

יא. חמאה שנתבשלה בקדרת בשר בת יומה, מותר להדליק בה נר חנוכה, כיון שאסור להשתמש לאורה, ומכל מקום לכתחילה יש להחמיר בזה, ואם מדליק בה לא יברך, והמברך יש לו על מה שיסמוך, ואם נתבשלה החמאה בקדרת בשר שאינה בת יומה, מותר להדליק בה אף לכתחילה ואין צריך להחמיר בזה.

יב. מעיקר הדין מותר להדליק נרות חנוכה בשמן של שביעית, ואף על פי שיש אומרים שאסור להדליק נרות חנוכה בשמן של שביעית מפני שלא התירו להשתמש בשמן של שביעית אלא לצורך האדם עצמו בלבד וכיון שאסור להשתמש לאור נרות חנוכה הרי שלא משתמש בהם, מכל מקום העיקר כדעת המתירים כיון שגם קיום מצוה נחשב צורך האדם, אולם כיון שיש חולקים על זה לכתחילה יש להחמיר בזה. ואם מדליק בשמן

של שביעית לא יברך על ההדלקה שהואיל ויש אומרים שאסור להדליק בשמן של שביעית יש לחוש לדעתם שספק ברכות להקל.

יג. אף על פי שיש אומרים שאסור להדליק נרות חנוכה בשמן שבודאי יש בו תערובת של שומן חזיר מפני שצריך שיהיה "מן המותר בפיד", מכל מקום רבים מהאחרונים כתבו להתיר להדליק בו נרות חנוכה, מכמה טעמים. האחד, שדוקא בתפילין הצריכה התורה שיהיה "מן המותר בפיד" אבל שאר מצוות אינן צריכות להיות מן המותר בפיד. השני, שבנר חנוכה שהוא מדרבנן הקילו. והשלישי, שהואיל ושמן זה עומד לשריפה לא הקפידו שיהא מן המותר בפיד, והעיקר להלכה כמותם, ורשאי לברך על ההדלקה, ומכל מקום בשמן שיש בו ספק אם יש בו תערובת, מותר להדליק בו לכל הדעות.

יד. נרות שעוה שהוקצו לעבודה זרה ומסרו אותם לכומרים והכניסו אותם לכנסיה שלהם, אסור להדליק בהם נרות חנוכה, אבל אם קודם שהכניסום הכומרים לכנסיה שלהם, נתנו אותם לישראל, מותר להדליק בהם נרות חנוכה.

טו. שמן שנפגם ועל ידי כך נמאס לאכילה, כגון שנמצא בו עכבר, אסור להדליק בו נרות חנוכה, ויש אומרים שאפילו שמן שמצד עצמו אינו מאוס וראוי לאכילה אלא שנאסר באכילה מחמת רוח רעה, וכגון שהונח תחת המטה וישנו עליה דינו כשמן מאוס, דכיון שרוח רעה שורה עליו ונמאס באכילה ממילא נמאס גם למצוה משום הקריבהו נא לפחתך, ואין הלכה כמותם, ולכן שמן שהונח תחת המטה וישנו עליה, מותר להדליק בו נרות חנוכה, ובפרט בזמננו שהקרקע שלנו מרוצפת באבנים או בקורות. ומכל מקום שמן מר אף על פי שאינו ראוי לאכילה מותר להדליק בו לכל הדעות ואף לכתחילה, ואין עדיפות להדליק בשמן שראוי לאכילה אלא אם כן הוא נדלק יפה יותר.

טז. יש אומרים שאסור להדליק נרות חנוכה בשמן שהוא גנוב או גזול מפני דהוי מצוה הבאה בעבירה ויש אומרים שרשאי להדליק בשמן גנוב או גזול מפני שאין אומרים מצוה הבאה בעבירה אלא במצוות שהם מן התורה ולא במצוות שהם מדרבנן, ולכתחילה אין להדליק בשמן גנוב או גזול, אלא אם כן אין לו שמן אחר שאז ידליק בו אלא שלא יברך על ההדלקה שספק ברכות להקל.

פרק ג - הכלים הכשרים להדלקה

א. לכתחילה יש להדר ולעשות הנרות יפים, וכתבו רבותינו האחרונים שחמשה עשר סוגי כלים ראויים לנר חנוכה, וכל הקודם קודם משובח מחבירו משום "זה אלי ואנוהו", ואלו הם: זהב, כסף, נחושת קלל דומה לזהב, נחשת אדומה, ברזל, בדיל, עופרת, זכוכית, אבן, עצם, חרס מצופה, חרס שאינו מצופה ובלבד שיהא חדש, קליפת רמון, קליפת אגוז הודי, קליפת אלון, וצריך לעשות קליפות הללו כלי כגון שיעשם כף מאזנים וכיוצא. וכל חמשה עשר כלים הללו אם אינם יכולים לעמוד בלא סמיכה אינם ראויים לנר חנוכה, וכן קליפות ביצים ובצלים וכיוצא, אין מדליקים בהם. וכתבו האחרונים טעם לדבר, לפי שנר בלשון חז"ל הוא הכלי שבו השמן והפתילה, והכלי עצמו הוא מכלל המצוה, ולכן צריך שתהא בו תורת כלי, ולדעה זו המדביק נרות שעוה או חלב, ולא הניחם בכלי, לא יצא ידי חובתו.

ב. נר של חרס שהדליק בו לילה אחד נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת, הואיל ונעשה מאוס ויש בו משום ביזוי מצוה אלא לוקח חדשים בכל לילה, ואם אין לו אלא ישן, מסיקו בכל לילה באור, ונר של מתכת אין צריך חדש. ושל זכוכית או של חרס מצופה, דינו כמתכת.

ג. אמרו רבותינו ז"ל (שבת כג:), "נר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם", למנהג האשכנזים שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק נרות לעצמו הכוונה שאם שנים הדליקו נר שיש לו שתי פיות יצאו ידי חובת ההדלקה, ולמנהג הספרדים שמדליקים חנוכיה אחת לכל בני הבית הכוונה שבלילה השני שצריך להדליק שני נרות אם מדליק נר שיש לו שתי פיות עולה לו לשתי הנרות, והוא הדין לשני בתים הפתוחים לחצר אחת שהדליקו נר שיש לו שתי פיות שיצאו שניהם ידי חובת ההדלקה, מכל מקום בזמנינו שכולם נוהגים להדליק בחנוכיה מיוחדת והולכים ומוסיפים בכל יום נר, לכתחילה לא ידליקו שני אנשים בלילה הראשון בנר שיש לו שתי פיות מפני שהרואים יחשבו שאדם אחד הדליקו ולא ידעו שהיום הלילה הראשון.

ד. אם מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי קודם ההדלקה עולה לכמה בני אדם, שהכיסוי עושה אותה כמי שיש לו פיות חלוקות אבל אם לא כפה עליה קודם ההדלקה עשאה כמדורה שהאש מתחברת לאמצעיתה ואינו דומה לנר ואפילו לנר אחד אינו עולה, ולא מועיל אחר כך לכפות כלי מפני שהלכה רווחת בידינו שהדלקה עושה מצוה והרי בשעה שהדליק לא היה נר אלא מדורה. ולכן צריך לחזור ולהדליק הנרות שנית בברכה. וכמו כן לכתחילה לא ידביק נרות שעוה

יחד שיש אומרים שהם נראים כמדורה ולא עולים אפילו לנר אחד. וכן לא יעמידם סמוך כל כך שיתחממו זו מזו דאז נכפלות ונופלות ולא קיים המצוה.

ה. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שמי שמילא קערה שמן והקיפה פתילות ולא כפה עליה כלי קודם ההדלקה עשאה כמדורה ולא יצא ידי חובתו, מכל מקום יש אומרים שכל זה אם היו הפתילות קרובות זו לזו פחות משיעור אצבע, אבל אם הרחיקן כשיעור אצבע או יותר, יצא ידי חובתו. ויש אומרים שאפילו אם הרחיקן יותר משיעור אצבע לא יצא אלא אם כן כפה עליה כלי קודם ההדלקה, ויש להחמיר כדעתם.

ו. יש אומרים שאין להדליק נרות חנוכה בעיגול מפני שדינם כדין מי שמילא קערה שמן והקיפה פתילות שלא יצא ידי חובתו, ויש אומרים שאם מעמידים נר אחד יוצא ונר אחד נכנס רשאי להדליק הנרות בעיגול, ויש אומרים שאף יכול להדליק בעיגול ללא שום פקפוק כיון שכל אחד מהנרות מובדל מחבירו, ולכתחילה יש להחמיר בזה ולא להדליק נרות בעיגול כלל, ואם הדליקם בעיגול, יחזור וידליקם בלא ברכה. ומכל מקום אם הרחיקן כשיעור אצבע או יותר, אינו צריך לחזור להדליקם כלל.

ז. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שלכתחילה אין להדליק נרות חנוכה בעיגול, מכל מקום חנוכיות שיש בהם קנים קנים היוצאים מסביב בעיגול וכל קנה בנפרד כשרות להדליק בהם נרות חנוכה. וכן מותר להדליק נרות חנוכה בחנוכיה שקנה השמש שלה עומד באמצעה, ומכל מקום הרוצה להחמיר על עצמו טוב שיחשוב גם נר השמש כנר מצוה של ההידור ומיום חמישי ואילך ידליקנו על הסדר, דהיינו אחר הנר הנוסף ידליק נר השמש ויחשיב את הנר האחרון מצד ימין לשמש.

פרק ד - החייבים והפטורים בהדלקה

א. לאור האמור, חייב כל אחד ואחד מישראל בהדלקת נרות חנוכה, ואף נשים בכלל זה, ואף על פי שמצוות הדלקת נר חנוכה חשובה כמצות עשה שהזמן גרמא, והלכה רווחת בידינו כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, מכל מקום חייבות בהדלקת נרות חנוכה הואיל וגם הם היו באותו הנס. ואף יכולות להוציא את בעליהן ובני ביתן ידי חובת

ההדלקה, ומכל מקום אם הבעל נמצא בביתו בשעת ההדלקה עדיף שידליק הוא ולא אשתו.

ב. חרש שאינו שומע ואינו מדבר או אדם שוטה, פטורים ממצות הדלקת נרות חנוכה, והוא הדין לקטן שפטור מהדלקת נרות חנוכה, ולכן אינם יכולים להוציא אחרים ידי חובתם. ויש אומרים שכל זה בקטן שלא הגיע לגיל חינוך אבל קטן שהגיע לגיל חינוך חייב בהדלקה ומוציא ידי חובה את בני ביתו, ויש חולקים וסוברים שאפילו קטן שהגיע לגיל חינוך אינו יכול להוציא את בני ביתו ידי חובת ההדלקה, ולכתחילה יש להחמיר בזה, אלא שבשעת הדחק או במקום צורך אפשר לסמוך על המתירים. ומכל מקום מותר לכתחילה לתת לבניו הקטנים שהגיעו לחינוך, להדליק את נרות ההידור, אחר שהדליק הנר הראשון, ונר השמש יכול לתת לבנו הקטן אפילו לא הגיע לחינוך.

ג. אבל בתוך שבעת ימי אבילות חייב בהדלקת נרות חנוכה, ורשאי לברך ברכת שהחיינו בלילה הראשון. ומכל מקום לא ידליק בלילה הראשון נרות חנוכה שבבית הכנסת כל זמן שהוא בתוך השנה לאביו או לאמו, אבל בשאר הלילות שלא מברכים שהחיינו רשאי לברך ולהדליק אף בבית הכנסת.

ד. יש אומרים שאונן פטור ממצות הדלקת נרות חנוכה כשם שהוא פטור משאר המצוות, ויש אומרים שאף על פי שאונן פטור מהמצוות, מכל מקום ידליק נרות חנוכה בלא ברכה, וכן עיקר. ומכל מקום כיון שהלכה רווחת בידינו שיוצא אדם ידי חובתו בהדלקת אשתו או אחד מבני ביתו, יתן להם להדליק נרות חנוכה בברכה ויצא ידי חובת ההדלקה, ולא יענה ״אמן״ אחר ברכתם שהלכה רווחת בידינו אונן פטור מכל המצוות. ואם כל בני ביתו אוננים או שהוא גר לבדו אף על פי שיכול להדליק הוא בעצמו וכמו שנתבאר לעיל, מכל מקום עדיף יותר שיבקש מחבירו שידליק בשבילו ויוציאו ידי חובת ההדלקה, אלא שחבירו לא יברך על ההדלקה שכלל גדול בידנו ספק ברכות להקל. ומכל מקום אם כבר טיפל האונן בצרכי הקבורה כולם ומסרו לידי החברא קדישא, דינו כנמסר לכתפים שפקע ממנו דין אנינות וחייב במצוות כמבואר בירושלמי ברכות (פ״ג ה״א), ואולם יש אומרים שמה שאמרו שבנמסר לכתפים חייב בכל המצוות, היינו דוקא כשהאוננים אינם הולכים עמו ללוותו, אבל אם הולכים ללוותו עדיין לא פקע מהם דיני אוננות, ואף על פי שאין הלכה כמותם, ולכן גם כשהולכים ללוותו בטלו מהם דיני אנינות וחייבים במצוות, מכל מקום יש לחוש לדעתם לענין מצוות שיש בהם ברכות, ולכן מצוות שצריך לברך עליהם, יעשה אותם ללא ברכה. ומכלל הדברים למדנו שאם כבר טיפל בקבורת מתו ומסרו לחברא קדישא ואינו מתכוון

ללכת אחר מיטת מתו בשעת מסע ההלויה, לכל הדעות פקע ממנו דין אנינות וחייב בהדלקת נרות חנוכה בברכה.

ה. מי שהיה אונן בלילה הראשון של חנוכה, ולא הדליק נרות חנוכה כלל מחמת טירדתו ולא מינה אף אחד שידליק בשבילו, וקבר את מתו אחר כך ופקע ממנו דין אונן, כשמדליק בלילה השני נר חנוכה צריך לברך ברכת שהחיינו, וגם אם (הדליקו עליו בלילה הראשון) אשתו או אחד מבני משפחתו הדליקו עליו בלילה הראשון וברכו כל הברכות והוציא אותו ידי חובתו, אף על פי כן כשמדליק בלילה השני יברך שהחיינו אלא אם כן עמד לידם ושמע את הברכות שאז לא מברך ברכת שהחיינו בלילה השני.

ו. סומא (עיור) חייב במצוות הדלקת נרות, שאף על פי שאינו רואה את הנרות, מכל מקום כיון שאחרים רואים אותם והוא מפרסם להם את הנס, צריך הוא להדליק נרות חנוכה, בברכה. אלא שאם הוא נשוי, עדיף שאשתו או אחד מבני ביתו ידליקו את הנרות בברכה ויוציא אותו ידי חובת ההדלקה.

ז. גר צדק חייב בהדלקת נרות חנוכה בברכה, ואף יאמר בברכת שעשה ניסים, "שעשה ניסים לאבותינו", שמכיון שנתגייר הרי הוא מבניו ותלמידיו של אברהם אבינו, והניסים שנעשו לישראל כאילו נעשו לו.

ח. אף על פי שנתבאר לעיל שכל אחד ואחד מישראל חייב בהדלקת נרות חנוכה בין אנשים בין נשים ובין קטנים שהגיעו לגיל חינוך, מכל מקום כיון שאמרו רבותינו ז"ל שמצות נר חנוכה נר איש וביתו, והיינו שאין חיוב על כל אחד ואחד להדליק נרות לעצמו, לפיכך אשה שהדליק עליה בעלה בביתם, או אפילו איש שהדליקה עליו אשתו או אחד מבני ביתם, או מי שאינו נשוי והדליקו עליו אביו או אימו, יוצאים ידי חובת ההדלקה, גם אם לא היו נוכחים במקום ההדלקה והיו במקום רחוק, ואפילו אם נתארחו אצל חבריהם בזמן ההדלקה אינם צריכים להדליק שם נרות, ואינם רשאים לומר שאינם רוצים לצאת בהדלקת בני ביתם בכדי להדליק לבדם ואפילו בני ביתו הגדולים הגרים אצלו, כי לדעת מרן השלחן ערוך יש בזה חשש ברכה לבטלה, אך לדעת הרמ"א וכן מנהג האשכנזים רשאים הם לומר שאינם יוצאים בהדלקת בני ביתם, ומכל מקום למנהגם אשת בעל הבית ובנותיו יוצאות ידי חובתן בהדלקתו, ואינן מדליקות בפני עצמן. ואף היוצא ידי חובה בהדלקת אחרים עליו וכאמור, צריך הוא לראות נרות שהדליק ישראל אחר.

ט. אף על פי שמי שהדליקו עליו בביתו יצא ידי חובה וכאמור, מכל מקום אם אשתו מדליקה עליו בלילה הראשון, כשידליק בלילה השני יברך שהחיינו.

י. אדם שלא הדליקו עליו בביתו או מי שאינו נשוי ואין הוריו מפרנסים אותו, חייב בנרות חנוכה. והוא הדין לאלמנה או גרושה הגרות לבדן. ואפילו אם נתארח בבית חבירו וישן שם חייב בהדלקת נרות חנוכה, אלא שאינו חייב להדליק לעצמו ודי אם ישתתף עם בעל הבית בשמן ובפתילות. ואינו צריך לתת לו חצי מההוצאות כדין שותפים אלא די לו בפרוטה אחת, וצריך לומר בעת שנותן הפרוטה, הריני נותן לך פרוטה זו כדי שתזכה לי קצת שמן ופתילות בנרות חנוכה שלך שתדליק בזו הלילה או בכל לילות שמונה ימי החנוכה, ובעל הבית אומר, הריני מזכה לך קצת שמן ופתילות בפרוטה זו בנרות חנוכה שלי שאני מדליק בכל לילות ימי החנוכה, וגם בלא פרוטה יוכל בעל הבית לזכות לו, ויאמר הריני מזכה לך וכו', ויעמוד אצלו בעת הברכה ויכוין לצאת בברכתו של בעל הבית, וגם בעל הבית יכוין להוציאו.

יא. מן האמור בסעיף הקודם יוצא שבחורי ישיבה שהוריהם מדליקים עליהם בביתם, יוצאים ידי חובת ההדלקה ואינם צריכים להשתתף בפרוטות או להדליק אפילו אם יש להם חדרים בפני עצמם, והוא הדין לחיילים המשרתים בצבא שמדליקים עליהם נרות בביתם, שיוצאים ידי חובה בהדלקתם, ואף על פי שיצאו ידי חובתם, מכל מקום צריכים הם לראות נר שהדליק ישראל אחר או שידליקו נרות בעצמם ללא ברכה.

יב. מי שגר בארץ ישראל ונסע לחוץ לארץ בימי החנוכה, יוצא ידי חובתו בהדלקת בני ביתו אפילו שהוא נמצא במקום שרק בעוד כמה שעות יגיע זמן ההדלקה, והוא הדין גם במי שהדליקו עליו במוצאי שבת שבארץ ישראל, אף על פי שבמקום שהוא נמצא עדיין שבת קודש. ומכל מקום כשתצא השבת ילך לראות נר שהדליק ישראל אחר או שידליק הוא עצמו נרות ללא ברכה. וכן מי שגר בחוץ לארץ ובא לארץ ישראל יוצא ידי חובה בהדלקת בני ביתו אפילו שבביתו לא ידליקו נרות אלא כעבור מספר שעות, ומכל מקום ילך לראות נר שהדליק ישראל אחר או שידליק הוא נרות ללא ברכה. ולכן בני ישיבה שהוריהם גרים בחוץ לארץ ובאו לארץ ישראל ללמוד בישיבה או להיפך, יוצאים ידי חובה בהדלקת הוריהם.

יג. בני משפחה שהדליקו נרות חנוכה בצאת הכוכבים, ולאחר מכן טסו לארץ אחרת ששם שעת צאת הכוכבים מאוחרת בכמה שעות, וכשהגיעו לשם הגיע זמן ההדלקה, מעיקר הדין אינם צריכים להדליק במקום

שנחתו. והוא הדין אם טסו בשעות הבוקר וכבר הדליקו נרות חנוכה מאמש ונחתו במקום ששם עדיין לילה של היום הקודם, שאינם צריכים להדליק נרות חנוכה, ומכל מקום המחמיר להדליק נרות בלא ברכה, תבוא עליו הברכה.

יד. אף על פי שנתבאר בהלכה יא שבחורי ישיבה אינם צריכים להשתתף בפרוטות וכן אינם צריכים להדליק בפני עצמם אפילו אם יש להם חדרים בפני עצמם, מכל מקום כל זה אינו אלא כשהם סמוכים על שלחן הוריהם, דהיינו שבשאר ימות השנה, כשאינם לומדים בישיבה הרי הם חוזרים לבית הוריהם, ולכן יוצאים ידי חובה כשמדליקים עליהם בתוך ביתם, אבל אם הם אינם סמוכים על שלחן הוריהם, צריכים להדליק נרות חנוכה בישיבה בלא ברכה, ויכולים להשתתף בהוצאות עם הישיבה או שהנהלת הישיבה תזכה להם במפורש חלק בשמן וכמו שנתבאר לעיל בהלכה י.

טו. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שמי נתארח אצל חבירו ולא הדליקו עליו בביתו או שהוא אינו נשוי ואינו מתפרנס מאביו ואימו אלא מתפרנס בכוחות עצמו, חייב בנר חנוכה, מכל מקום יש אומרים שזה שאמרו אכסנאי (אורח) צריך להשתתף בפרוטות עם בעל הבית, ואם יש לו חדר לעצמו צריך להדליק בפני עצמו, הני מילי באכסנאי שמשלם לבעל הבית כל הוצאות אכילה ושתיה ושאר דברים, אבל אם האכסנאי סמוך לגמרי על שלחן בעל הבית, מפתו יאכל ומכוסו ישתה, אין צריך לזה כלל, כי בעל הבית שמהנה את אורחו לכל צרכיו, וכל מחסורו עליו, הלא הוא גם יזכה לו במקצת דמי הנרות והשמן של חנוכה, ויש אומרים שאפילו שסמוך לגמרי על שלחן בעל הבית, צריך להשתתף עמו או שיקנה לו במפורש חלק בשמן ובפתילות, ויש להחמיר כדבריהם. וכל זה לדעת מרן ז״ל שסובר שאחד מבני הבית מדליק לכולם, אבל למנהג האשכנזים שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק בפני עצמו, גם אכסנאי ידליק נרות לבדו.

טז. יש אומרים שאפילו בן גדול ונשוי הדר בבית אביו צריך להדליק ואף על פי שהוא סמוך על שלחן אביו דינו כאכסנאי, ויש אומרים שדוקא כשאינו סמוך על שלחן אביו דינו כאכסנאי, אבל כשהוא סמוך אינו צריך להדליק או להשתתף, והלכה כמותם. וכל זה כשסמוך על שולחנו כל השנה, אבל מי שנשא אשה ועזב את בית הוריו ונעשה בעל בית לעצמו ומתפרנס בעצמו, ובאחד מימי החנוכה מתארח אצל הוריו, חייב להשתתף עם אביו בנרות שאינו חשוב כחוזר לביתו אלא כאורח. ומכל מקום מי שיש לו בית משלו והלך הוא וכל בני ביתו להתארח אצל אביו כל שמונת ימי חנוכה, וסועד וישן שם אינו חייב להשתתף עימו, הואיל ובכל החג הוא סמוך על שלחן אביו. וכל זה לדעת מרן ז״ל אבל למנהג

האשכנזים שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק מפני עצמו, הדבר ברור שאף בן גדול ונשוי שסמוך על שלחן אביו, מדליק נרות בעצמו.

יז. אף על פי שבארנו לעיל שאכסנאי שאין מדליקים עליו בביתו יוצא ידי חובתו בהשתתפות עם בעל הבית, מכל מקום כל זה כשאין לאכסנאי פתח לעצמו, אבל אם יש לו פתח פתוח לעצמו חייב להדליק בפתחו ללא ברכה מפני החשד. והדין כן גם אם פתחו פתוח לאותה רוח שבה פתחו של בעל הבית, שאילו היה בעל הבית עצמו דר בשני הפתחים לא היה צריך להדליק אלא באחד מהם, אף על פי כן אכסנאי חייב להדליק בפתחו, שלא יחדשוהו שהוא לא הדליק. וגם אכסנאי שמדליקים עליו בביתו, אם יש לו פתח לעצמו, חייב להדליק בפתחו מפני החשד, ואף על פי שיש אומרים שכל שמדליקים עליו בביתו אינו צריך להדליק כיון שבני אדם חוקרים עליו ויודעים שעל ביתו הוא סומך, מכל מקום העיקר להלכה כדעת הסוברים שגם מי שמדליק עליו בביתו חייב להדליק בפתחו. ובזמנינו שרובם ככולם נוהגים להדליק נרות בתוך ביתם ולא בפתח הבית, אין צריך האכסנאי להדליק בפתחו אפילו כשלא הדליקו עליו בביתו.

יח. יש אומרים ששני בני אדם הגרים בבית אחד אבל אינם סמוכים על שלחן אחד, אינם חייבים להדליק נרות חנוכה כל אחד בפני עצמו אלא רשאים להשתתף יחד בשמן ובפתילה ולהדליק נר אחד, ויש אומרים שאינם רשאים להשתתף יחד אלא חייבים כל אחד ואחד להדליק בעצמו, ויש להחמיר כדבריהם.

יט. משפחה או אדם רווק שאין לו מי שידליק עליו בביתו, המתארחים בבית מלון בימי החנוכה, צריכים להדליק נרות חנוכה בברכה בחדר האוכל המשותף לכולם ולא בחדרם הפרטי, ואם רוצים להדליק בחדרם רשאים. ומכל מקום אין חיוב שכל משפחה ומשפחה תדליק נר לעצמה אלא יכול אחד להדליק לכולם והשאר ישתתפו עמו בפרוטות.

כ. אדם הנמצא בחג החנוכה בלכתו בדרך, ואין מדליקים עליו בביתו לא ידליק נרות חנוכה אפילו כשיש עמו נרות, אלא יראה נרות חבירו ויברך ברכת הרואה, ומכל מקום אם לא מצוי באותו מקום נר ישראל לברך עליו ברכת הרואה, ידליק נרות חנוכה בלא ברכה, והמברך יש לו על מה שיסמוך.

כא. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שאדם הנמצא בחג החנוכה בלכתו בדרך, ואין מדליקים עליו בביתו אינו מדליק נרות חנוכה אפילו כשיש

עמו נרות, מכל מקום אם הוא נוסע באותה שעה במכונית או ברכבת או במטוס או בספינה מקורה, והגיע זמן ההדלקה, ידליק נרות חנוכה, ועדיף שלא יברך על ההדלקה, ומכל מקום אם רוצה לברך רשאי.

פרק ה - סדר הדלקת הנרות

א. סדר הדלקת הנרות הוא משמאל לימין, כדרך שאמרו חז"ל (יומא טו:) כל פניות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין. ולכן יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני, ובליל שני כשיוסיף נר אחד סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי, כדי לפנות לימין (כדרך כתיבת אנגלית). וכן בליל שלישי כשיוסיף עוד נר סמוך לשני הנרות הראשונים, יתחיל להדליק מהנר הנוסף, ואח"כ יפנה לצד ימין. וכן בכל לילה ולילה, נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס, שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס. ומכל מקום כל זה אינו אלא למצוה מן המובחר, אבל אם שינה הסדר, יצא ידי חובתו באיזה אופן שהדליק.

ב. אחר שסיים להדליק את הנר הראשון יתחיל מיד באמירת נוסח "הנרות הללו" הנדפס בסידורים ויגמור הדלקת שאר הנרות בעודו אומר "הנרות הללו", ויש אומרים שצריך לומר "הנרות הללו" לאחר שהדליק כל הנרות והרוצה לנהוג כן רשאי. אך יש אומרים שצריך לומר "הנרות הללו" אחרי ברכת להדליק קודם ברכת שעשה נסים וברכת שהחיינו, ואין הלכה כמותם אלא צריך להתחיל באמירתו אחר שסיים כל הברכות. ואחר אמירת "הנרות הללו" והדלקת כל הנרות נהגו לומר "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד".

ג. כשמדליק את הנרות צריך ליתן קודם ההדלקה את נר השמש יחד עם שאר הנרות ולהדליקו עימם על ידי נר או גפרור, וכן נוהגים הספרדים. אולם רבים מקהילות אחינו האשכנזים נהגו להדליק נרות החנוכה על ידי השמש ובסוף ההדלקה היו מניחים אצלם את נר השמש, ובדורות האחרונים גם אחינו אשכנזים נהגו כמנהג הספרדים, וכן ראוי לנהוג.

ד. אם באמצע ההדלקה טרם שסיים להדליק את כל הנרות כבה הנר או הגפרור שמדליקים עמו אסור להדליקו שנית מאחד נרות החנוכה שכבר הודלקו, אלא ידליקו באמצעות גפרורים או אש אחרת ואז ימשיך בסדר

ההדלקה, ואם אינו רוצה להשתמש בגפרור או בנרות, רשאי להמשיך בהדלקה על ידי שידליק הנרות הנותרים ישירות מנרות החנוכה שכבר הודלקו, והיינו שימשוך את הפתילה של הנר הדלוק לעבר הנר הכבוי ובכך ידליק את הנר השני ולא יקח את הנר הכבוי בידו וידליקנו מהנר הדלוק ושוב יניחנו במקומו. אולם פשט המנהג שלא להדליק אפילו מנר לנר, ואין לשנות. וכל זה בעוד שדולקים למצוותן, אבל אחר שעבר זמן מצוותן דהיינו שכבר דלקו חצי שעה מזמן הדלקתם, מותר להדליק מהם אפילו על ידי נר או גפרור, ובזה אין מנהג להחמיר.

ה. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שמעיקר הדין מותר להדליק נר חנוכה מנר חנוכה אחר, מכל מקום אם אחר שהדליק נרות חנוכה כבה אחד הנרות ורוצה להחמיר ולחזור להדליקו כמו שנתבאר בפרק יג הלכה א, אינו רשאי להדליקו מנר חנוכה אחר, שכיון שכבר יצא ידי חובה ואינו צריך להדליק שנית, לכן אם ידליקו את הנר שכבה על ידי הנרות הדלוקים, הרי זה כמדליק נר של רשות מנר של מצוה. ונר השמש דינו כדין נר של חול ולכן אם כבה נר השמש אסור להדליקו מנרות חנוכה, ומכל מקום בנרות של בית הכנסת אין צריך להיזהר בכל זה כי כל הנרות שם קרויים נר מצוה.

ו. נר של שבת או נרות של בית הכנסת מותר להדליקם מנר של חנוכה וכן להיפך מפני שגם הם נרות של מצוה, מכל מקום המחמיר בזה תבוא עליו הברכה.

פרק ו - מקום הדלקת הנרות

א. נר חנוכה מצוה להניחו על פתח הבית מבחוץ, בכדי לפרסם את הנס, ויניחנו בטפח הסמוך לפתח, משמאלו של הנכנס לבית, בכדי שתהיה המזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ויכנס בעל הבית ביניהם בטלית מצויצת לקיים מה שנאמר: והחוט המשולש לא במהרה ינתק, ומכל מקום אם הניח את הנרות מימין הפתח, בדיעבד יצא ידי חובה. ובמקום שאין מזוזה בפתח, צריך להניח את הנרות מימין הנכנס.

ב. אף על פי שבארנו בסעיף הקודם שנר חנוכה מצוה להניחו על הפתח

מבחוץ, מכל מקום אם הניחו בדלת עצמה בחלל הפתח, יניחנו בחצי השמאלי של חלל הפתח.

ג. יש אומרים שצריך להניח את הנרות על פתח הבית אפילו כשביתו פתוח לחצר, ויש אומרים שמה שאמרו להניח את הנרות על פתח הבית מבחוץ, היינו בבית הפתוח לרשות הרבים, אבל כשביתו פתוח לחצר מניחו על פתח החצר לצד רשות הרבים, וכן עיקר להלכה.

ד. מן האמור בסעיף הקודם יוצא, שאנשים שיש להם בתים פרטיים וקודם הכניסה לביתם יש חצר, צריכים להדליק את הנרות בפתח החצר ולא בפתח הבית, מכל מקום מי שחושש שאם יניח את הנרות בפתח החצר תיגנב החנוכיה או שיכבו הנרות מהרוח, רשאי להדליקם בפתח הבית.

ה. דירה או חצר שיש להם שני פתחים צריך להדליק נרות חנוכה בשני הפתחים מפני החשד, שפעמים יעברו ברוח זו ולא יעברו ברוח אחרת ויאמרו שכשם שלא הדליק בפתח שברוח זו כך לא הדליק בפתח שברוח אחרת. ומכל מקום לא יברך על הדלקת הנרות בשני הפתחים אלא בפתח אחד בלבד. וכל האמור לעיל כשיש לו שני פתחים בשני רוחות, אבל אם היו שני הפתחים ברוח אחת מדליק באחד מהם. וגם מי שיש לו שני פתחים שצריך להדליק בשניהם, אם ידוע לבני עירו שעיקר תשמישו בפתח אחד, ידליק נרות רק בו ואינו צריך להדליק בשניהם. וכל זה בזמן הגמרא, אבל בזמנינו שנוהגים להדליק בתוך הבית, ואין מקפידים להדליק בפתח הבית מבחוץ, אין צריך להדליק בפתחים כלל שאין לחוש עוד לחשד, וגם מי שרגיל להדליק מחוץ לביתו, ידליק רק בפתח אחד.

ו. מי שדר בדירת קומות שאין פתחה פתוח לרשות הרבים, יניח נרות חנוכה סמוך לחלון הפונה לרשות הרבים או בפתח המרפסת הפונה לרשות הרבים, ואם אין לו חלון או מרפסת הפונים לרשות הרבים, או שגר בקומה גבוהה, שהחלון או המרפסת גבוהים יותר מעשרים אמה מרשות הרבים (עיין להלן הלכה יג), יניח הנרות בדלת הכניסה לדירה, ולא בחדר המדרגות המשותף לכל דיירי הבנין. מכל מקום טוב ונכון שישתתפו כל דיירי הבנין בנר נוסף וידליקו על פתח חדר המדרגות הפתוח לרשות הרבים בלי ברכה, אחר שהדליקו כל אחד לעצמו בביתו בברכה.

ז. אף על פי שנתבאר לעיל שמי שדר בבית עם חצר צריך להדליק נרות בפתח החצר, ומי שדר בדירת קומות שאין פתחה פתוח לרשות הרבים,

יניח נרות חנוכה סמוך לחלון הפונה לרשות הרבים או בפתח המרפסת הפונה לרשות הרבים, מכל מקום כיום נוהגים רבים וכן שלמים להדליק נרות חנוכה בתוך ביתם ממש, ומנהג זה יסודתו בהררי קודש ויוצאים בו אף לכתחילה, ובמקום שחושש שמא תכבה הרוח את הנרות או תיגנב החנוכיה, מותר להדליק בפנים אפילו במקום שאין מנהג. ומי שאינו חושש מהגנבים אלא רק מפני הרוח, ראוי ונכון שידליקם בחוץ ובכדי שלא יכבו יתן עליהם כיסוי מזכוכית.

ח. בזמנינו שנוהגים להדליק נרות חנוכה מבפנים וכמו שנתבאר בסעיף הקודם, נחלקו הפוסקים היכן צריך להניח את הנרות בביתו, יש אומרים שצריך להניחם במקום האכילה, ויש אומרים שמניחם במקום השינה, והעיקר כדעת הסוברים שמניחם במקום האכילה.

ט. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שמקום אכילה עיקר, מכל מקום כל זה במי שאוכל בביתו שלו, אבל מי שמתארח אצל חבירו וסועד עמו סעודת ערבית וחוזר אחר כך לביתו לישון, אם נשארו בני ביתו בבית יצוה לאחד מהם שידליק נר חנוכה בביתו, ואם לא נשאר איש בביתו שכולם מוזמנים עמו אצל חבירו, לא ידליק אצל חבירו אלא ידליק אחר כך בביתו, ויש אומרים שכל שאינו חוזר לביתו בתוך חצי שעה מצאת הכוכבים ידליק אצל חבירו בברכה, ואין הלכה כמותם והעיקר כדעת הסוברים שידליק אחר כך בביתו. אולם אם הם עתידים לישון אצלו באותו הלילה או אפילו שאינם עתידים לישון אצלו אלא שכבר ישנו אצלו ביום הקודם, והם עתידים לחזור לביתם למחרת בשעה מאוחרת בלילה, צריכים הם להדליק נרות בבית חבירו, ובכך יצאו ידי חובת ההדלקה ואינם צריכים להדליק שנית כשחוזרים לביתם, ומכל שכן אם מדובר בבן נשוי המתארח עם משפחתו בבית הוריו או חתן המתארח בבית חמיו. ואין הם חייבים להדליק נר חנוכה בעצמם אלא רשאים להשתתף עם בעל הבית בהוצאת נרות חנוכה דהיינו שיתנו לבעל הבית פרוטה או שוה פרוטה והוא יקנה להם חלק בשמן ובפתילות וכמו שנתבאר בפרק ד הלכה י. ומכל מקום אם הם רגילים להדליק בביתם בחלון או בפתח הדלת, כשחוזרים לביתם ידליקו נרות חנוכה ללא ברכה.

י. מן האמור בסעיף ח' יוצא, שבחורי ישיבה אשכנזים שנוהגים להדליק נרות חנוכה כל אחד ואחד בפני עצמו וכמו שנתבאר בפרק א הלכה ג, לכתחילה ידליקו בחדר אוכל של הישיבה ולא בתוך הפנימיה. והוא הדין למשפחה או לאדם רווק שאין לו מי שידליק עליו בביתו, שמתארחים בבית מלון בימי החנוכה, שצריכים להדליק נרות בברכה (וכמו שנתבאר לעיל בפרק ד והלכה יט), שמדליקין נרות בחדר האוכל המשותף לכולם, ואם רצו להדליק גם בחדרם הפרטי, ידליקו בלא ברכה.

יא. מי שמדליק נרות מבחוץ במקום שיש רוח מצויה וכדי שלא יכבו מחמת הרוח, כיסה אותם במכסה של זכוכית כנ״ל, טוב ליזהר שכבר בשעה שמדליק יהיו הנרות מכוסים במכסה זכוכית, ולא ידליק ואחר כך יכסה מפני שיש אומרים שצריך שיהיו הנרות ראויים בשעת ההדלקה לדלוק במשך חצי שעה ואם בשעת ההדלקה אינם מכוסים בזכוכית, הרי הם עשויים להכבות מחמת הרוח. ומכל מקום אף מי שלא הקפיד בהנ״ל ודאי שיצא ידי חובתו, שאין זה אלא ממדת חסידות.

יב. יש אומרים שלכתחילה יש להניח את הנרות בתוך עשרה טפחים מן הקרקע, ואם הניחם מעל עשרה טפחים, יצא. ויש אומרים שלכתחילה יש להניח את הנרות מעל עשרה טפחים מהקרקע, ואם הניחם בתוך עשרה טפחים, יצא. ויש אומרים שרשאי להניחם בין למעלה מעשרה טפחים ובין למטה, ויש אומרים שצריך להניח הנרות למעלה מעשרה טפחים ואם הניחם למטה מעשרה לא יצא ידי חובת ההדלקה אפילו בדיעבד, והעיקר להלכה כדעת האומרים שרשאי להניחם בין למעלה מעשרה ובין למטה, ולכל הפחות יקפיד להניח את הנרות למעלה משלשה טפחים מהקרקע, ומכל מקום אם הניחם בתוך שלשה טפחים מהקרקע, יצא ידי חובה. ומי שדר בעליה לכל הדעות מניחם בחלון הפונה לרשות הרבים, אפילו אם הוא למעלה מעשרה.

יג. אף על פי שנתבאר לעיל שאפשר להניח את הנרות בין למעלה מעשרה טפחים ובין למטה, מכל מקום אסור להניחם למעלה מעשרים אמה (שהם תשעה מטרים וששים ס״מ), ואף על פי שיש אומרים שמי שמדליק נרות בתוך ביתו רשאי להניחם למעלה מעשרים אמה, מכל מקום אין הלכה כמותם, ולכן אם הניחם למעלה מעשרים אמה לא יצא ידי חובה אפילו בדיעבד, ולא יועיל אם יורידם למטה מעשרים אמה בעודם דולקים אלא צריך לכבותם ולהדליקם שוב למטה מעשרים, בברכה, בפרט אם הדליקם למעלה מעשרים אמה מחוץ לביתו.

יד. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שאין להניחם למעלה מעשרים אמה ואם עשה כן לא יצא ידי חובה אפילו בדיעבד, מכל מקום מי שמתגורר בדירה שהיא למעלה מעשרים אמה, ויש בסביבתו בנינים רבי קומות, יניח את הנרות בחלון הפונה לרשות הרבים באופן שגם בני הבית רואים את הנרות.

טו. מי שהדליק נרות חנוכה בתוך ביתו, ובתוך חצי שעה מזמן הדלקתם הוציאם מחוץ לביתו, לא יצא ידי חובת ההדלקה אפילו בדיעבד, וצריך לכבות את הנרות ולחזור ולהדליקם במקום הראוי, ומכל מקום

כשיחזור להדליקם לא יברך על ההדלקה. והוא הדין למי שהדליק בחוץ והכניסם אחר כך לתוך ביתו. וגם מי שהדליק מחוץ לביתו לכתחלה לא יטלטל הנרות ממקומם כלל, אפילו ברשות אחת או בבית אחד, ואם עקרם ממקומם יצא ידי חובה גם אם עשה כן בתוך חצי שעה מזמן הדלקתם. ואם חושש שבני ביתו הקטנים יגעו בנרות ורוצה להגביה הנרות למקום אחר בבית כדי שלא יגעו בהם, רשאי להזיזם אף לכתחילה, ומכל מקום חכם עיניו בראשו ויניחם קודם ההדלקה במקום הראוי כדי שלא יצטרך אחר כך לטלטלם.

טז. מן האמור בסעיף הקודם יוצא, שחולה שאינו יכול לקום ממטתו להדליק נרות חנוכה, אם מנהגו להדליקם בתוך ביתו, מעיקר הדין מותר להביא אצלו את נרות החנוכה שידליקם על מיטתו ואחר כך יניחו אותם במקומם בתוך ביתו, ומכל מקום כיון שיכול לצאת ידי חובת ההדלקה על ידי שיאמר לאשתו או לאחד מאנשי ביתו שידליק הנרות במקומם הראוי, עדיף שיעשה כן מאשר לעקור הנרות אחר הדלקתם. ואם מנהגו להדליק מחוץ לביתו, אסור להביא אצלו את הנרות אלא יבקש מאחד אנשי ביתו להדליק הנרות מבחוץ ובזה יצא ידי חובת ההדלקה, ואם אין אנשי ביתו מצויים לידו, ימנה שליח שידליק הנרות במקום הנחתם, והשליח יברך וידליק הנרות, אבל לא יברך בעל הבית והשליח ידליק.

יז. מי שבשעה שהדליק נרות חנוכה אחזם בידו ואחר כך הניחם, לא יצא ידי חובתו, ומכל מקום כשחוזר להדליקם במקום הראוי לא יברך על ההדלקה. ויש אומרים שמה שאמרו שלא יצא היינו דוקא שאחזם בידו כל זמן מצותו, אבל אם אוחזם בידו קצת זמן ואחר כך מניחם כשהם דולקים, יצא ידי חובתו. ויש אומרים שאפילו אם הניחה אחר כך כשהיא דולקת, לא יצא ידי חובתו, והלכה כמותם.

פרק ז - הדברים המותרים והאסורים קודם ההדלקה

א. אסור לאכול קודם הדלקת נרות, החל מחצי שעה קודם זמן ההדלקה, ודוקא סעודה של פת או עוגה יותר משיעור כביצה (כחמשים גרם ללא קליפתה) אסור אבל לאכול פת עד שיעור כביצה מותר, ופירות וירקות מותר אפילו יותר מכביצה, וכן תבשיל אורז וכיוצא, מותר, וכל שכן שמותר לשתות כוס קפה או תה. וכן אסור להתחיל בשום מלאכה חצי

שעה קודם זמן הבדיקה, או לישון. וגם אשה אסורה בכל הדברים הנ״ל, ומכל מקום אשה שאינה מדליקה נרות חנוכה בעצמה, אלא בעלה מדליק עליה ומוציאה ידי חובה, מותרת באכילה במלאכה ובשינה קודם ההדלקה, ואם נהגה האשה להחמיר בזה, תמשיך במנהגה.

ב. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שאסור לאכול, לעשות מלאכה או לישון חצי שעה קודם הדלקת נרות חנוכה, מכל מקום מי שהתחיל בהיתר אינו צריך להפסיק אפילו אם התחיל באיסור מפני שהדלקת נרות חנוכה הם מדרבנן, ומכל מקום צריך להפסיק מפני קריאת שמע שהיא מן התורה.

ג. אם ביקש מחבירו שיזכיר לו להדליק נרות חנוכה, רשאי לאכול פת יותר מכביצה או לעשות מלאכה אפילו בתוך חצי שעה משעת ההדלקה.

ד. אסור להתחיל ללמוד משעה שהגיע זמן הדלקה עד שידליק, ומכל מקום אם התחיל ללמוד בהיתר לפני זמן הדלקת הנרות אינו רשאי להפסיק, וזמן ההיתר בלימוד תורה הוא אפילו בתוך חצי שעה קודם ההדלקה. וכל זה ביחיד הלומד בינו לבין עצמו, אבל שיעור הנאמר ברבים בכל יום בערב, אפשר לקיימו גם בזמן הדלקת הנרות על אף שנמשך שעה או יותר, משום שהרבים מזכירים זה את זה ואין לחוש שישכחו להדליק נרות כשילכו לביתם, ומכל מקום טוב שעם סיום השיעור, יכריז ויזכיר השמש שהמשתתפים בשיעור ילכו להדליק נרות, אלא שעדיף שכל אחד ימנה את אשתו שתהיה שלוחו להדליק נרות חנוכה עם צאת הכוכבים, ובכך יצא ידי חובתו.

פרק ח - זמן הדלקת נרות חנוכה

א. יש אומרים שזמן הדלקת נרות חנוכה הוא מתחילת שקיעת החמה, דהיינו בתחילת בין השמשות, ויש אומרים שזמנה בסוף השקיעה דהיינו בצאת הכוכבים, וכן עיקר להלכה. ולכן יש להקפיד להדליק מיד בצאת הכוכבים ולא קודם לכן, וזמן צאת הכוכבים הוא כרבע שעה לאחר ששקעה החמה ואינה נראית, ומכל מקום מי שהדליק בבין השמשות יצא ידי חובתו. ומי שהדליק חצי שעה קודם בין השמשות על אף שלא יצא ידי חובתו, מכל מקום כשיחזור להדליק הנרות לא יברך, ואם הדליקם

יותר מחצי שעה קודם בין השמשות יכבה הנרות ויחזור וידליקם בברכה. ויש אומרים שמי שיודע שיהיה טרוד בזמן ההדלקה ולא יוכל להדליק, רשאי מן הדין להדליק בפלג המנחה, ונראה שהלכה כמותם, אלא שלא יברך על ההדלקה. ומכל מקום מי שיכול להדליק או בפלג המנחה או מאוחר בלילה, עדיף שידליק מאוחר בלילה, ורק מי שיודע שאם לא ידליק קודם בין השמשות יתבטל מן המצוה לגמרי, וכגון שצריך לצאת לדרך קודם השקיעה ויודע שלא יגיע למחוז חפצו עד למחרת, ידליק נרות בביתו בלא ברכה אחרי פלג המנחה וכאמור.

ב. מצוה מן המובחר להדליק בצאת הכוכבים מיד, ואם לא הדליק בצאת הכוכבים, ידליק עד שיעור שתכלה רגל מן השוק (שהוא שיעור של כחצי שעה או יותר מעט מצאת הכוכבים) ויוצא בזה אף לכתחילה. ואם לא הדליק עד זמן זה, בדיעבד רשאי להדליק עד שיעלה עמוד השחר, בברכה. ויש אומרים שמי שמדליק בתוך ביתו ואין הפירסום אלא לבני הבית אין להקפיד על זמן ההדלקה, ויכול אף לכתחילה לאחר את ההדלקה אף לאחר שכלתה רגל מן השוק, ואין הלכה כדבריהם. מכל מקום גם לדעתם מצוה מן המובחר להדליק בצאת הכוכבים או לכל הפחות עד שיעור שתכלה רגל מן השוק.

ג. מי שלא הדליק נר חנוכה עד שעלה עמוד השחר יכול עדיין להדליק כל זמן שלא האיר היום, ואם כבר האיר היום עבר זמנו ולא תועיל שוב הדלקתו, ומכל מקום הואיל ויש אומרים שגם מי שלא הדליק בלילה ידליק נרות ביום, לכן טוב להדליק נרות בלא ברכה גם אחר שהאיר היום.

ד. בערב שבת שאי אפשר להדליק נרות בצאת הכוכבים, צריך להדליק הנרות קודם בין השמשות בעוד היום גדול, ויתן שמן בנרות החנוכה כשיעור שידלקו עד חצי שעה אחר צאת הכוכבים, ולכתחלה נכון להתפלל מנחה בערב שבת חנוכה קודם שמדליקים נרות חנוכה, ולכן נכון לעשות מנין מיוחד בשעה מוקדמת בכדי שיספיקו הצבור לחזור לבתיהם אחר תפלת מנחה להדליק נרות חנוכה, ומכל מקום מי שאין במקומו מנין לתפלת מנחה בשעה מוקדמת, לא יתפלל תפלה מנחה ביחיד, אלא ידליק נרות חנוכה ואחר כך ילך להתפלל מנחה עם הצבור שמתפללים סמוך לקבלת שבת כבכל ערב שבת. מכל מקום אין להקדים הרבה הדלקת נרות חנוכה בערב שבת אלא ידליק עם כניסת השבת, או לכל הפחות תוך חצי שעה מצאת הכוכבים ולא קודם לכן. ולכתחילה צריך להדליקם קודם הדלקת נרות שבת, ואם הדליק נרות שבת תחילה, לדעת מרן השלחן ערוך רשאית האשה להדליק אחר כך נרות חנוכה. ואף לדעת האשכנזים הסוברים שמקבלים שבת בהדלקת נרות, מכל מקום גם לדעתם רשאי הבעל להדליק אחר כך נר חנוכה הואיל ושאר בני הבית

מותרים במלאכה, ואם התנתה האשה תחילה שאינה מקבלת שבת בהדלקה אף היא רשאית להדליק נרות חנוכה.

ה. במוצאי שבת חנוכה מדליקים בבית הכנסת נרות חנוכה תחילה, ואחר כך מבדילים על הכוס, וכשמבדיל בביתו, אם מגיע לביתו עד חצי שעה מצאת הכוכבים, ידליק נרות חנוכה תחילה ואחר יבדיל על הכוס, ואם הגיע אחרי הזמן הזה יבדיל תחילה ואחר כך ידליק נרות. והוא הדין למי שנוהג ביציאת השבת כדעת רבינו תם שאם הגיע לביתו עד חצי שעה מצאת הכוכבים של רבינו תם ידליק נרות חנוכה תחילה ואחר כך יבדיל, ואם הגיע אחרי הזמן הזה, יבדיל תחילה ואחר כך ידליק נרות חנוכה.

ו. אותם הנוהגים בכל מוצאי שבת שלא לעשות מלאכה עד שיעור שעה וחומש, וכדעת רבינו תם ומרן השלחן ערוך, גם במוצאי שבת חנוכה לא ישנו במנהגם, וידליקו נרות מיד בצאת השבת כשטת רבינו תם.

ז. יש אומרים שכיון שבזמן הזה מדליקים הנרות בתוך הבית ואין הפירסום אלא לבני הבית, צריך שיהיה היכר לאדם אחר זולת המדליק, ולכן אם נמצא המדליק לבדו בביתו או שבני ביתו ישנים אין לו להדליק בברכה. ויש אומרים שאף אם הוא מדליק לבדו, רשאי להדליק בברכה. והלכה כמותם. וכל זה כשרוצה להדליק אחר חצי שעה מצאת הכוכבים, אבל אם מדליק עד חצי שעה מצאת הכוכבים, לכל הדעות רשאי להדליק הנרות בברכה גם אם הוא לבדו. ואף על פי שמי שלא הדליק אחר שיעור שתכלה רגל מן השוק, רשאי להדליק נרות חנוכה לבדו בברכה, מכל מקום עדיף שימתין עד שיבואו או יתעוררו בני ביתו, וידליק הנרות בברכה לכל הדעות.

ח. אדם שנאלץ להיעדר מביתו בזמן הדלקת נרות חנוכה, עד לשעה מאוחרת בלילה, ראוי ונכון שימנה את אשתו שתהיה שלוחו להדליק נרות חנוכה עם צאת הכוכבים, וגם הוא יוצא ידי חובתו בהדלקה זו, שהלכה רווחת בידינו שלוחו של אדם כמותו. מכל מקום מי שרוצה להדליק מאוחר יותר בשעה שיהיו בני הבית מקובצים ביחד, רשאי לעשות כן. ואם בזמן שיחזור יהיו כל בני הבית ישנים או כל אחד לעיסוקו פנה, לכל הדעות עדיף שהאשה תדליק ובצאת הכוכבים.

ט. מן האמור בסעיף הקודם יוצא שמקום שמתקיים בו בכל השנה שיעור תורה לציבור בזמן צאת הכוכבים, יש לקיים את השיעור כרגיל, וכל אחד ימנה את אשתו שתהיה שלוחו להדליק נרות חנוכה עם צאת הכוכבים, מכל מקום מי שרוצה להדליק מאוחר יותר בשעה שיהיו בני

הבית מקובצים ביחד, רשאי לעשות כן. והוא הדין לאברכי כולל שעדיף שילמדו כרגיל וכל אחד מהם ימנה את אשתו שתהיה שליח בשבילו שתדליק בזמן ההדלקה, ואחרי לימודיו יבוא לביתו ויאמר עם משפחתו שירים וזמירות, ומכל מקום ברוב הכוללים נוהגים להפסיק את לימודם סמוך לשעה אחה״צ (או פחות) בכדי שיספיקו להתפלל ולהגיע לביתם קודם זמן ההדלקה. וכוללים שבצהרים יש להם הפסקת מנוחה משעה . עד . ואחר כך חוזרים ללימודם עד לשעה ., ואם ירצו להדליק נרות בצאת הכוכבים יצטרכו ללמוד רצוף עד השעה ., ואחר כך ילכו לביתם, עדיף שימנו את נשותיהם שידליקו עליהם או שידליקו נרות בביתם אחרי לימודם, מאשר ילמדו רצוף, כי אם יעשו כן ולא ינוחו בצהרים כהרגלם, בודאי שיהיו עייפים ולימודם יהיה בחוסר ישוב הדעת.

י. המתארח אצל חבירו וסועד עמו סעודת ערבית וחוזר אחר כך לביתו לישון, אם נשארו בני ביתו בבית יצוה לאחד מהם שידליק נר חנוכה בביתו, ואם לא נשאר איש בביתו שכולם מוזמנים עמו אצל חבירו, לא ידליק אצל חבירו אלא ידליק אחר כך בביתו, ויש אומרים שכל שאינו חוזר לביתו בתוך חצי שעה מצאת הכוכבים ידליק אצל חבירו בברכה, ואין הלכה כמותם והעיקר כדעת הסוברים שידליק אחר כך בביתו. אולם אם הם עתידים לישון אצלו באותו הלילה או אפילו שאינם עתידים לישון אצלו אלא שכבר ישנו אצלו ביום הקודם, והם עתידים לחזור לביתם למחרת בשעה מאוחרת בלילה, צריכים הם להדליק נרות בבית חבירו, ובכך יצאו ידי חובת ההדלקה ואינם צריכים להדליק שנית כשחוזרים לביתם, ומכל שכן אם מדובר בבן נשוי המתארח עם משפחתו בבית הוריו או חתן המתארח בבית חמיו. ואין הם חייבים להדליק נר חנוכה בעצמם אלא רשאים להשתתף עם בעל הבית בהוצאת נרות חנוכה דהיינו שיתנו לבעל הבית פרוטה או שוה פרוטה והוא יקנה להם חלק בשמן ובפתילות וכמו שנתבאר בפרק ד הלכה י. ומכל מקום אם הם רגילים להדליק בביתם בחלון או בפתח הדלת, כשחוזרים לביתם ידליקו נרות חנוכה ללא ברכה.

יא. בהיות ולכתחילה צריך להדליק נרות חנוכה בצאת הכוכבים וכמו שנתבאר לעיל בהלכה א, וגם זמן תפלת ערבית לכתחילה בצאת הכוכבים כמבואר בשלחן ערוך (סימן רלה סעיף א) ואי אפשר לקיים שניהם יחדיו, לכן נהגו הספרדים בימי החנוכה להתפלל ערבית קודם שקיעת החמה, ובצאת הכוכבים חוזרים וקוראים קריאת שמע, ואחר כך מדליקים נר חנוכה. אולם מי שלא התפלל קודם צאת הכוכבים, וחושש שאם יתפלל ערבית תעבור חצי שעה מצאת הכוכבים, אינו רשאי להתפלל ערבית ביחיד אלא יקרא קריאת שמע בצאת הכוכבים, ידליק נרות חנוכה וילך להתפלל ערבית בצבור. ואותם שרגילים תמיד להתפלל ערבית בשעה מאוחרת בלילה בסוף השיעור וכיוצא בזה, אינם צריכים להקדים

תפילתם בימי החנוכה לפני הדלקת נרות חנוכה, אלא יכולים להדליק נרות חנוכה בזמנה ואחר כך יתפללו ערבית כהרגלם.

יב. נהגו להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, בין תפלת מנחה לתפלת ערבית, אפילו מבעוד יום, ומנהג זה יסודתו בהררי קודש. ובערב שבת נוהגים להתפלל מנחה בעוד היום גדול, ואחר התפילה מדליקים הנרות בבית הכנסת. ובמקום שנוהגים להתפלל מנחה סמוך לשקיעה, ידליקו את הנרות קודם תפלת המנחה, ואחר כך יתפללו מנחה וערבית.

פרק ט - ברכת הדלקת הנרות

א. המדליק נר של חנוכה בלילה הראשון צריך לברך שלש ברכות, הראשונה, ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצוונו להדליק נר חנוכה. השניה, ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. השלישית, ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. ומהלילה השני ואילך מברך שתי ברכות, ברכת ההדלקה "אשר קדשנו במצוותיו וצוונו להדליק נר חנוכה", וברכת "שעשה ניסים לאבותינו".

ב. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם, שנוסח הברכה הראשונה היא "להדליק נר חנוכה", מכל מקום כיון שיש אומרים שיש לברך להדליק נר "של" חנוכה או "על מצות הדלקת נר חנוכה" או הדלקת נר "שלחנוכה", לכן מי שבירך באחד מהנוסחים הנ"ל יצא ידי חובה ואינו רשאי לחזור ולברך שנית.

ג. כל הברכות הנ"ל לכתחילה צריך לברכם המדליק, ומכל מקום מי שאינו יודע לברך את הברכות, רשאי למנות שליח שיברך על הנרות, והשליח יברך וידליק את הנרות, ואף על פי שיש אומרים שרשאי בעל הנרות להדליקם בעצמו וחבירו יברך עליהם, מכל מקום העיקר כדעת הסוברים שהדלקת הנרות תיעשה על ידי מי שבירך. ויש אומרים שכשהשליח מדליק אינו מברך בנוסח הרגיל "להדליק נר חנוכה" אלא מברך "על הדלקת נר חנוכה" כשאר הברכות, ואף על פי שדבריהם נכונים להלכה, מכל מקום למעשה פשט המנהג לברך "להדליק נר

חנוכה״ ואין לשנות, אלא שאם בירך ״על הדלקת נר חנוכה״ יצא ואינו רשאי לחזור ולברך.

ד. רבותינו הראשונים ז״ל נחלקו בסדר הברכות, יש אומרים שרק ברכת להדליק אומרה קודם שמתחיל בהדלקה אבל שתי הברכות האחרות אומרן אחרי שהתחיל להדליק, ויש אומרים שרק בלילה הראשון מברך כל הברכות כולם קודם ההדלקה, אבל בלילה השני מברך קודם ההדלקה להדליק, ושעשה ניסים אחר הדלקת נר ראשון קודם שידליק הנר השני, וכן בליל שלישי קודם שידליק נר שלישי, ויש אומרים שאת ברכת ההדלקה יברך קודם ההדלקה ואת ברכת שעשה ניסים יברך בכל זמן שירצה, ויש אומרים שכל הברכות הנ״ל צריך לברך אותם קודם ההדלקה דקי״ל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן, והלכה כמותם שכל הברכות כולם יש לברכם קודם ההדלקה, וכן פשט המנהג.

ה. מי ששכח לברך קודם הדלקת נרות חנוכה, אם אירע כן ביום הראשון, לא יברך ברכת ״להדליק נר חנוכה״. ואם אירע כן ביום השני, או בימים שלאחר מכן, אם נזכר קודם שסיים להדליק את נרות ההידור יברך ״להדליק נר חנוכה״, ואם נזכר אחר שסיים נרות ההידור לא יברך, ואפילו אם נזכר ממש אחר שסיים להדליק את כל הנרות.

ו. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שמי ששכח לברך קודם ההדלקה אם אירע כן ביום הראשון, לא יברך ברכת ״להדליק נר חנוכה״, ואם אירע כן ביום השני, או בימים שלאחר מכן, אם נזכר אחר שסיים נרות ההידור לא יברך ברכת להדליק, מכל מקום ברכת ״שעשה ניסים״ ו״שהחיינו״ רשאי לברך גם אחר שהדליק כל הנרות, כל זמן שהנר דולק, ולא עברה חצי שעה מזמן הדלקתו. אבל אם עברה חצי שעה משעת הדלקתו או שכבה הנר, אינו רשאי לברך, אלא ימתין עד שידליק נרות חנוכה בליל הבא של חנוכה ויברך שהחיינו קודם שידליק.

ז. מי שהדליק נרות בלילה הראשון ושכח לברך ברכת שהחיינו, או שלא הדליק נרות ביום הראשון כלל, רשאי לברכה בהדלקה בלילה השני, ואם אירע כן גם בלילה השני יברך בלילה השלישי וכן הלאה.

ח. מי שהדליק באחד הלילות נר אחד פחות מן הראוי לאותו לילה מפני שלא היה לו נר אחר ואחר כך הגיע לידו נר נוסף, וכן מי שטעה ביום בחושבו שהיום יום שני להדלקה ובאמת אין זה יום שני אלא שלישי, ואחר כך נזכר שצריך להדליק נר נוסף, וכן מי ששכח והדליק נר אחד

פחות, ואחר כך נזכר שהיה צריך להדליק נר נוסף, בכל אלו האופנים צריך לחזור ולהדליק הנר הנוסף אלא שלא יברך על ההדלקה, שספק ברכות להקל.

ט. אחר שבירך על הדלקת הנרות, לא יפסיק עד שיתחיל במצות ההדלקה, אפילו בדברים שהם לצורך ההדלקה, ואם הפסיק בדיבור לצורך ההדלקה אינו חוזר ומברך, ומכל מקום רשאי לרמוז שיביאו לו שמן או גפרור, כיון שהוא מצורך ההדלקה, אבל בדברים שאינם לצורך ההדלקה גם ברמז יש להחמיר. ואם הדליק נר אחד, ועדיין לא הדליק נרות ההידור, טוב ליזהר שלא יפסיק בדיבור שאינו מענין ההדלקה, אבל בדיבור שהוא לצורך ההדלקה כגון לבקש שיביאו לו שמן או גפרור, מותר אפילו לכתחילה, כיון שכבר חלה ברכתו על הנר הראשון.

י. מי שבירך על הדלקת הנרות ותיכף שמע ברכה ודברים שבקדושה אינו רשאי לענות משום דהוי הפסק בין הברכה למצוה, אלא ישתוק ישמע הברכות ויכוון למה שאומרים, ומכל מקום אם כבר הדליק הנר הראשון רשאי לענות אמן ודברים שבקדושה אף על פי שעדיין לא הדליק את נרות ההידור.

פרק י - איסור השתמשות לאור נרות חנוכה

א. אסור להשתמש לאור נרות חנוכה, ואפילו תשמיש ארעי, או תשמיש קדושה ובדברי רבותינו הראשונים ז"ל נאמרו כמה טעמים בדבר. ואפילו הנרות הנוספים שאינם עיקר החיוב אלא מדליקים אותם בתורת מהדרין מן המהדרין וכמו שנתבאר לעיל בפרק א הלכה ג, אסור להשתמש לאורם אפילו תשמיש של קדושה. לפיכך, אסור למנות או לבדוק מעות וכל כיוצא בזה לאור הנרות וכן אסור לעשות קידוש או ללמוד תורה לאור הנרות. וכן אסור לברך ברכת "בורא מאורי האש" על נרות חנוכה.

ב. יש אומרים שלא אסרו תשמיש עראי אלא כשמשתמש בסמיכות ממש לאור הנרות אבל אם משתמש בהם בריחוק מעט מותר, ויש אומרים שאפילו אם משתמש בהם בריחוק מעט יש לאסור, והלכה כמותם. מכל

מקום לענין לימוד תורה ברחוק מעט, בודאי שיש להקל. וכן אם הסתפק באיזה דין מדיני חנוכה מותר לו להשתמש בנרות חנוכה לברר הדין.

ג. אף על פי שנתבאר לעיל שאסור להשתמש לאור נרות חנוכה, מכל מקום אם אין אור בביתו כלל ורק אור נרות החנוכה מאירים, מותר ללכת לאור הנרות בכדי שלא יפול, ואינו מחוייב לעצום את עיניו, וכן רשאי לשבת בביתו בשעה שהנרות דולקים שאין זה נקרא שימוש לאור הנרות. ומכל שכן שמותר להסתכל על הנרות ואדרבא מצוה לראותם במשך חצי שעה מזמן הדלקתם.

ד. יש אומרים שמותר לעמוד ליד הפתח שהדליק שם הנרות ולדבר עם חבירו, הואיל ואינו בא להשתמש ממש לאורם, ויש אומרים שאסור לשוח עם חבירו בפתח לאורם, ופשט המנהג כדעת המתירים. ואם הם משוחחים בדברי תורה אפשר להקל אפילו במקום שאין מנהג. ומכל מקום המחמיר שלא לדבר עם חבירו לאור הנרות כלל תבוא עליו הברכה. וכן אין להניח לתינוקות לשחק לאור נרות חנוכה, כיון שדרך הילדים להדליק נרות למשחקם, אם כן נראה שהדליקו את הנרות לצרכם ולא לצורך פרסום הנס.

ה. אף על פי שאין אדם יוצא ידי חובתו בהדלקת נרות שבבית הכנסת וכמו שיתבאר בפרק יב הלכה ב, מכל מקום לא ישתמש לאורם.

ו. בערב שבת שאי אפשר להדליק נרות בצאת הכוכבים ומדליקים נרות חנוכה קודם בין השמשות בעוד היום גדול וכמו שנתבאר לעיל בפרק ח הלכה ד, ואסור להשתמש מיד לאורם אף על פי שעדיין הוא קודם זמן המצוה.

ז. איסור שימוש לאור נרות חנוכה חל בתוך חצי שעה מזמן הדלקתם, אבל אחר חצי שעה, מותר להשתמש לאור הנרות כל שימוש שירצה.

ח. כיון שאסור להשתמש לאור נרות חנוכה בתוך חצי שעה מזמן הדלקתם, לפיכך נהגו להניח בסמוך להם נר נוסף, כדי שאם ישתמש אצלם בתוך הזמן הנ"ל, ישתמש לאור אותו הנר, וזהו נקרא "נר השמש". ופשט המנהג להדליק "נר השמש" בין אצל המדליקים נרות בתוך ביתם ובין אצל המדליקים נרות מחוץ לביתם, ואף כשכמה בני אדם מדליקים בבית כמנהג האשכנזים, צריך כל אחד ואחד להניח שמש לנרותיו, שאף על פי ששמש אחד דיו להתיר השימוש לכל הנרות, הרי זה כשכולן

במקום אחד, מה שאין כן בכמה בני אדם שכל אחד מהם מדליק נרותיו במקום אחר.

ט. צריך להניח את "נר השמש" מרוחק ומובדל קצת משאר הנרות שאם לא כן יאמרו על כולם לצרכו הדליקם, ויש שנהגו לעשות את השמש גדול יותר מהנרות האחרים, ויש שנהגו להעמידו גבוה משאר הנרות, ונהרא ונהרא פשטיה.

י. כיון שעיקר תקנת "נר השמש" היא בכדי שאם ישתמש אצל הנרות, ישתמש לאור נר השמש, יוצא איפוא שצריך להדליקו בסוף והיינו אחר שהדליקו את כל נרות ההידור, ומכל מקום אם טעה והדליק את נר השמש אפילו ראשון, ימשיך בהדלקת הנרות, ואינו צריך לחזור ולברך.

יא. יש אומרים שאף כשהדליקו "נר השמש", מ"מ לכתחילה אין להשתמש לאור הנרות מפני שעל ידי כך משתמש גם לאור נרות חנוכה, ויש מקילים בזה, והלכה כמותם. ומכל שכן בזמנינו שמשתמשים לאור החשמל וממילא אינם צריכים לאור הנרות. ומכל מקום גם לדעתם לא התירו אלא בתשמיש שאפשר לעשותו לאור נר אחד אבל תשמיש הצריך עיון גדול ואין די לו בנר אחד, אסור להשתמש לאורם אלא אם כן מדליק כמה שמשים ויהיה די לו באור השמשים לבד.

פרק יא - ברכת הרואה על נרות חנוכה

א. מי שלא הדליק נרות חנוכה מאיזו סיבה שהיא, ואינו עתיד להדליק באותו הלילה, וגם אין מדליקים עליו בביתו, כשרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים, ובלילה הראשון מברך גם שהחיינו, ואין זה רשות אלא חובה, ולכן מי שלא הדליק נר חנוכה חייב לחזר אחר נר שהדליק אחר ולברך עליו בכדי לזכור את הנס, ומכל מקום כל זה כשראה את נרות חבירו בתוך חצי שעה מזמן הדלקתם, אבל אם עברה חצי שעה מעת ההדלקה או אפילו שהוא מסתפק אם עבר זמן הזה, לא יברך שספק ברכות להקל. וכן מי שחייב לברך ברכת ברכת הרואה, וראה נרות חנוכה ולא בירך עליהם, אם נזכר בתוך חצי שעה משעת ההדלקה רשאי לברך עליהם, אבל אם נזכר אחר זמן זה אינו רשאי לברך.

ב. מי שבירך ברכת הרואה בלילה הראשון (דהיינו ברכת שעשה ניסים וברכת שהחיינו), שוב אינו רשאי לברך שהחיינו בלילה השני אפילו אם מדליק בלילה השני נרות בביתו.

ג. אף על פי שנתבאר בסעיף א שמי שאשתו הדליקה עליו בביתו יצא ידי חובת ההדלקה, מכל מקום צריך הוא לראות נרות חנוכה שהדליק ישראל אחר, ואף על פי שיש אומרים שאינו חייב בזה, מכל מקום נראה שהעיקר כדעת הסוברים שצריך לראות נרות שהדליק ישראל אחר, אלא שלא יברך על ראייתם.

ד. אין ברכת הראייה מתקיימת אלא בנרות שיוצאים בהם ידי חובת ההדלקה. לפיכך, הרואה חנוכיה חשמלית או נרות גז, אינו רשאי לברך ברכת הרואה. ומכל מקום מותר לברך ברכת הרואה על נרות בית הכנסת שהודלקו בשמן או בפתילות אף על פי שאין יוצאים ידי חובה בהדלקת נרות שבבית הכנסת.

פרק יב - הדלקה נרות חנוכה בבית הכנסת

א. אף על פי שמעיקר הדין אין חיוב להדליק נרות בבית הכנסת, מכל מקום פשט המנהג להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת או בבית המדרש, ובדברי רבותינו הראשונים ז״ל נאמרו כמה טעמים למנהג הנ״ל, יש אומרים שהוא בכדי להוציא את מי שאינו בקי ואינו זריז במצוה זו, ויש אומרים שהוא בכדי להוציא את מי שאין לו שמן, ויש אומרים שנהגו להדליק בבית הכנסת בכדי להוציא אורחים שאין להם בית להדליק בו, ויש אומרים שהוא בכדי לפרסם את הנס במקום הרבים בפני כל העם ולסדר הברכות בפניהם, ויש אומרים שמאחר ואי אפשר לקיים המצוה כתיקונה על פתח ביתו מבחוץ לפי שיד אומות העולם תקיפה וכל אחד מדליק בפתח ביתו מבפנים, לפיכך הנהיגו להדליק בבית הכנסת לקיים פרסום הנס. ויש אומרים שנהגו להדליק בבית הכנסת לפי שהנס היה במקדש בית עולמים, ולכן עושים כן במקדש מעט בגולה לפרסם הנס, שהרי כולם נקבצים בבית הכנסת. ואף על פי שאין הדלקה זו מן הדין וכמו שנתבאר לעיל, מכל מקום מברכים על ההדלקה בבית הכנסת, וכן פשט המנהג. ומצוה לאדם להמציא עצמו להדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת ולברך עליהם בצבור.

ב. אין אדם יוצא ידי חובתו בהדלקת נרות שבבית הכנסת וצריך לחזור ולהדליק נרות בביתו, ואפילו מי שהדליק בעצמו בבית הכנסת צריך לחזור ולהדליק בביתו ומברך את כל הברכות, ומכל מקום בחור רווק שדר בדירה בפני עצמו ואינו סמוך על שלחן הוריו, שהדליק הנרות בברכה בבית הכנסת, כשחוזר ומדליק בביתו אינו מברך ברכת "שעשה נסים" וברכת "שהחיינו" אלא רק ברכת "להדליק נר חנוכה".

ג. מי שהדליק בביתו נרות חנוכה קודם שהגיע לבית הכנסת, רשאי להדליק נרות בבית הכנסת בברכה, ואף מי שהדליק בברכות בבית הכנסת, וחזר והדליק בביתו בברכות להוציא את בני ביתו ידי חובתם, אם נזדמן לו להיות בבית כנסת אחר לתפילת ערבית, או לשיעור תורה, רשאי לחזור ולהדליק נרות חנוכה בברכה לכבוד הצבור שבבית הכנסת, כי פנים חדשות באו לכאן.

ד. נוהגים להדליק הנרות בבית הכנסת בין תפילת מנחה לתפילת ערבית, ואפילו הנוהגים להתפלל ערבית בימי החנוכה מבעוד יום ממש או בשקיעת החמה, מדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת קודם ערבית, ובהרבה מקומות פשט המנהג להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת אף בבוקר בשעת תפלת שחרית בלא ברכה.

ה. ציבור שמתפללים בערב שבת חנוכה מנחה וערבית סמוך לשקיעה, מדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת קודם תפילת מנחה, ומכל מקום לכתחלה נכון להתפלל מנחה בערב שבת חנוכה קודם שמדליקים נרות חנוכה, ולכן נכון לעשות מנין מיוחד בשעה מוקדמת בכדי שיספיקו הצבור לחזור לבתיהם אחר תפלת מנחה להדליק נרות חנוכה, ומכל מקום מי שאין במקומו מנין לתפלת מנחה בשעה מוקדמת, לא יתפלל תפלה מנחה ביחיד, אלא ידליק נרות חנוכה ואחר כך ילך להתפלל מנחה עם הצבור שמתפללים סמוך לקבלת שבת כבכל ערב שבת.

ו. יש אומרים שבמוצאי שבת חנוכה, מדליקים בבית הכנסת נרות חנוכה תחילה ואחר מבדילים על הכוס, בכדי לאחר את יציאת השבת כמה שאפשר, ויש אומרים שמבדילים על הכוס תחילה מפני שהלכה רווחת בידינו (ברכות נא:), שתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ולכן יש להקדים ההבדלה על הכוס, שההבדלה תדירה, שהיא נוהגת בכל מוצאי שבת ויום טוב, ואילו הדלקת נרות חנוכה אינה תדירה, והתדיר קודם, והלכה כדעה ראשונה שמדליקים נרות תחילה ואחר כך מבדילים על הכוס.

ז. אף על פי שנתבאר לעיל בהלכה א שהמנהג פשוט שמדליקים נרות בבית הכנסת בברכה, מכל מקום כל זה כשיש שם עשרה אנשים שאז יש פרסום הנס בהדלקתם, אבל אם אין שם עשרה אנשים ידליקו נרות בלא ברכה, ויש אומרים שאם עתידים להיות עשרה בבית הכנסת רשאי להדליק בברכה דכיון שיבואו הציבור אחר כך לבית הכנסת חשיב כפרסום הנס, ואין הלכה כמותם, ולכן ימתינו עד שיגיעו עשרה או שידליקו בלא ברכה, ומכל מקום אם בצירוף הנשים או בצירוף קטן שלא הגיע למצוות ישנם עשרה אנשים בבית הכנסת, רשאים להדליק הנרות בברכה אף קודם שישלימו עשרה אנשים.

ח. בית כנסת או בית מדרש שמתפללים בו, ואירע שיש בו רוב מנין שעדיין לא התפללו ולא הדליקו נרות חנוכה בבית הכנסת, רשאים לצרף ג׳ אנשים (או יותר) שכבר התפללו והיו בהדלקת נרות בבית הכנסת אחר.

ט. יש נוהגים להניח הנרות בבית הכנסת מימין ההיכל בכותל דרום זכר למנורת המקדש שהיתה מונחת בדרום ההיכל, ויש שנהגו להניחם על פתח בית הכנסת, ויש שנהגו להניחם באמצע בית הכנסת, ויש שנהגו להניחו בצפון לשמאל החזן, ויש אומרים שמניחם לאורך הכותל בין מזרח למערב, ונהרא נהרא ופשטיה, והספרדים נהגו להדליקם בדרום.

י. אף על פי שאין אדם יוצא ידי חובתו בהדלקה שבבית הכנסת, מכל מקום גם ההדלקה שבבית הכנסת צריכה להיות באופן שיוצאים בה ידי חובה ולכן אסור להדליק בבית הכנסת בנרות של חשמל שהרי אין בחנוכיה חשמלית לא שמן ולא פתילה והנס שאירע במנורת בית המקדש הוא בשמן, והמצוה בהדלקת נרות חנוכה כדי להזכיר את הנס שהתרחש כבר, ואין בזה זכר לפרסום הנס.

יא. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שגם ההדלקה שבבית הכנסת צריכה להיות באופן שיוצאים בה ידי חובה, מכל מקום אין חיוב ליתן שמן בנר כשיעור שיהיו דולקים במשך חצי שעה, או להשאיר הנרות דולקים לאחר שסיימו הציבור תפלת ערבית והולכים לבתיהם, או להניחם במקום אחד ולא להעבירם אחר כך למקום אחר, שאלו הדברים מותרים בהדלקת נרות שבבית הכנסת. אולם איסור שימוש לאור הנרות חל גם על הנרות שבבית הכנסת. ואף בדברים הנ״ל שמותרים מעיקר הדין, לכתחילה יש להחמיר בהם, ולכן גם בבית הכנסת ישתדל ליתן שיעור שמן שיהיו דולקים במשך חצי שעה ושלא לכבותם בתוך הזמן הנ״ל ושלא להעבירם ממקום למקום.

יב. מסיבות הנערכות באולמי שמחות וכיו"ב בלילי חנוכה, עם המון חוגג, ומשמיעים בהם דברי תורה ומוסר לקרב את ישראל אל צור מחצבתם, הנוהגים לברך על הדלקת נרות חנוכה במסיבות כאלה, יש להם על מה שיסמוכו, כיון שיש בזה משום פרסומי ניסא. ומה טוב להתפלל שם תפילת ערבית בצבור מיד לאחר ההדלקה, וכפי שנוהגים בבתי הכנסת.

יג. אף על פי שאבל חייב במצוות הדלקת נרות חנוכה אפילו בתוך שבעת ימי אבילות ורשאי אף לברך ברכת שהחיינו בלילה הראשון, מכל מקום לא ידליק בלילה הראשון נרות חנוכה שבבית הכנסת כל זמן שהוא בתוך השנה לאביו או לאמו, אבל בשאר הלילות שלא מברכים שהחיינו רשאי לברך ולהדליק אף בבית הכנסת.

יד. אף על פי שנתבאר לעיל בפרק ד הלכה ב שלכתחילה יש לחוש לדעת הסבורים שאפילו קטן שהגיע לגיל חינוך פטור ממצות נרות חנוכה ולא יכול להוציא את בני ביתו ידי חובת ההדלקה ורק בשעת הדחק או במקום צורך אפשר לסמוך על המתירים, מכל מקום כל זה בנרות שמדליקים בבית שיוצאים בהם ידי חובה אבל בנרות שבבית הכנסת שאין אדם יוצא בהם ידי חובתו, יש להקל בדבר אף לכתחילה.

טו. אף על פי שאין אדם יוצא ידי חובתו בהדלקה שבבית הכנסת, מכל מקום מי שלא הדליק נרות חנוכה, רשאי לברך ברכת הרואה על נרות חנוכה שהדליקו בבית הכנסת, וכל זה כשהם בתוך חצי שעה מזמן הדלקתם, אבל אם כבר עברה חצי שעה מזמן הדלקתם אינו רשאי לברך עליהם ברכת הרואה.

פרק יג - פרטי דינים בהדלקת נרות חנוכה

א. הלכה רווחת בידינו "הדלקה עושה מצוה", דהיינו שעיקר המצוה היא מעשה ההדלקה וכיון שהדליק תיכף קיים המצוה. לפיכך, אם לאחר שהדליקו נרות חנוכה כבה נר או שכיבו אותו בשוגג, וכגון שבא לתקנם בכדי שיהיו דולקים יפה או פתח את הדלת או את החלון וכיוצא בזה, ועל ידי זה כבו הנרות, אין צריך לחזור ולהדליקו שנית, שהואיל

וההדלקה עושה מצוה, כבר יצא ידי חובתו בשעת ההדלקה. ואין חילוק אם כבה נר אחד או כולם או אם כבו מיד אחר ההדלקה או כעבור זמן מה. ומכל מקום אם כבה הנר בתוך חצי שעה מזמן הדלקתו, מצוה מן המובחר לחזור ולהדליקו, אלא שלא יברך על הדלקתו.

ב. מה שנתבאר בסעיף הקודם נכון גם לערב שבת שמדליק הנרות מבעוד יום וכמו שנתבאר לעיל בפרק ח הלכה ד, שאפילו אם כבו הנרות קודם השקיעה אינו צריך לחזור ולהדליקה, ואף על פי שעיקר מצות נר חנוכה אינה בשעת ההדלקה מבעוד יום אלא מה שהיא דולקת מצאת הכוכבים, מכל מקום כיון שבערב שבת הדלקה זו היא הכשר המצוה שהרי אינו יכול להדליקה אלא מבעוד יום, אם כן כיון שהותחלה המצוה בהכשר יצא ידי חובתו, ולכן אפילו אם כבתה קודם השקיעה אינו צריך לחזור ולהדליקה, ומכל מקום אם לא קיבל עליו עדיין שבת, מצוה מן המובחר שיחזור וידליקם ללא ברכה.

ג. מן האמור בסעיפים הקודמים יוצא, שאם חרש שוטה וקטן או גוי שפטורים מההדלקה הדליקו נרות חנוכה בשביל אחרים שחייבים בהדלקה לא יצאו ידי חובת ההדלקה כלל, אפילו אם הניחם במקומם מי שחייב במצוה. ואפילו הדליקם מי שחייב בהדלקה אלא שהדליקם בפנים הבית בזמן שהיה חייב להדליקם בחוץ, לא יצא ידי חובה ולא מועיל שיניחם אחר כך מחוץ לביתו. ואפילו אם הדליקם מחוץ לבית אלא שהניחם למעלה מעשרים אמה, לא מועיל שיורידם מתחת לעשרים אמה בעודם דולקים. ואפילו אם הדליקם מחוץ לבית ומתחת לעשרים אמה אלא שלא נתן שמן כדי שידלקו לכל הפחות חצי שעה, לא יצא ידי חובתו ולא מועיל שיוסיף עליו אחר כך שמן בשיעור של חצי שעה, והטעם שאינו יכול לתקן אחר כך הוא מפני שהולכים אחר שעת ההדלקה ולא אחר שעת ההנחה וכיון שבשעת ההדלקה הדליקם או הניחם באופן שלא יוצאים ידי חובה לא מועיל אחר כך שיניחם באופן שיוצאים ידי חובה. וכן מי שהדליק נרות מאתמול לשם מצות נרות חנוכה, ונשארו הנרות דולקים עד הלילה שלאחריו אינו רשאי להגביהם ולהניחם לשם מצוה אלא צריך לכבותם ולחזור ולהדליקם.

ד. ומכלל הדברים הנזכרים בסעיף הקודם למדנו, שאם היו הנרות מונחים במקום הראוי להדלקה שלא לשם מצות חנוכה, רשאי להדליקם שם ואינו צריך להסירם ולהניחם לשם מצות חנוכה קודם ההדלקה, וכן אם הדליק נרות חנוכה למטה מעשרים אמה, ושוב הניחם למעלה מעשרים אמה, או שהדליק נרות חנוכה מחוץ לביתו כדין וקודם שדלקו שם חצי שעה הכניסם לביתו, אינו צריך לכבותם ולחזור ולהדליקם במקום הראוי אלא רשאי להניחם שנית במקום הראשון הואיל ובשעת ההדלקה היו הנרות מונחים במקום הראוי.

ה. מי שהדליק נרות חנוכה בתוך ביתו כנהוג בזמנינו (עיין בפרק ז הלכה ז), צריך ליזהר שלא יוציאם לחוץ קודם שדלקו שם חצי שעה, ואם הוציאם צריך לכבותם ולחזור ולהדליקם בלא ברכה.

ו. אם כיבה את הנרות במזיד חייב לחזור ולהדליקם, ויש אומרים שאף מברך על הדלקה זו. ויש אומרים שידליקם בלא ברכה, והעיקר כמותם שספק ברכות להקל. ואף לדעת הסוברים שמדליקם בברכה זהו דוקא כשכיבה את נרות החיוב של אותו היום אבל אם לא כיבם, גם לדעתם ידליקם אחר כך ללא ברכה אפילו אם כיבה את כל נרות ההידור.

ז. כשמדליק הנרות לא יסלק ידו עד אשר ידליק רוב הפתילה היוצא מהשמן, ואף אם לא עשה כן יצא ידי חובת ההדלקה. ומכל מקום אם כבו הנרות אחר ההדלקה, אף על פי שיצא ידי חובתו וכאמור, לכתחילה יחזור וידליקם, בלא ברכה.

ח. יש מי שאומר שאף על פי שהדלקה עושה מצוה ולכן אם אחר שהדליקו את נרות החנוכה כבו מאליהם או שכיבו אותם בשוגג אינו צריך לחזור ולהדליקם שנית וכמבואר לעיל בהלכה א', מכל מקום צריך להשאיר את החנוכיה במקומה בכדי שלא יחשדוהו שלא הדליק נרות כלל, אולם להלכה יש להקל בזה, בפרט בזמנינו שרבים וכן שלמים נוהגים להדליק נרות חנוכה בפנים הבית, ולכן אין לחוש לחשד כלל.

ט. אף על פי שהדלקה עושה מצוה מכל מקום כתבו הפוסקים שישנם אופנים שאם כבו הנרות צריך לחזור ולהדליקם ואלו הן :

א. אם רואה שהאור אינו נאחז יפה בפתילה ובודאי יכבה במהרה, צריך מן הדין לחזור ולהדליקה לאחר שכבתה בלא ברכה.

ב. אם כבה נר אחד קודם שהשלים הדלקת כל הנרות שמדליק לפי מנין הימים, צריך לחזור ולהדליקה בלא ברכה, לפי שבעת ההדלקה צריך שידלקו כל הנרות כדי שיהא בכלל המהדרין מן המהדרין.

ג. אם הדליקם במקום שהיתה שם הרוח מצויה ואחר ההדלקה כבו הנרות, צריך להדליקם כיון שבאותה שעה שהדליקם לא היו הנרות ראויים להיות דולקים והרי זה כמי שלא נתן שמן כשיעור חצי שעה, ומכל מקום לא יברך על הדלקתם.

י. יש אומרים שכשמדליק במקום שהרוח מצויה צריך להקפיד שבשעה

שמדליק את הנרות יהיו מכוסים במכסה של זכוכית וכיוצא בזה, ולא ידליקו הנרות ולאחר מכן יכסו אותם במכסה של זכוכית, מפני שצריך שיהיו הנרות ראויים "בשעת ההדלקה" לדלוק במשך חצי שעה, ואם בשעת ההדלקה לא יהיו הנרות מכוסים, הרי עשויים הם לכבות מחמת הרוח, ויש אומרים שאין צריך להקפיד בזה ורשאי להדליק הנרות ומיד אחר כך לכסותם, והלכה כמותם, אלא שטוב להחמיר בזה. ומכל מקום אם בשעת ההדלקה ממש כיסה את הנרות בגופו או שסגר החלונות מסביב באופן שהרוח לא תכבה את הנרות, גם החולקים יודו שרשאי להדליקם ללא כיסוי.

פרק יד - הדברים המותרים והאסורים בימי חנוכה

א. ימי החנוכה מותרים בעשיית מלאכה, אלא שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה, בתוך חצי שעה מזמן הדלקת הנרות, ודוקא נשים נהגו כן לפי שהנס נעשה על ידי אשה, ויש שכתבו שקבלה בידם שאין לאדם לעשות מלאכה כל זמן שהנרות דולקים, ולדעתם אף האנשים אסורים בעשיית מלאכה כל זמן שלא עברה חצי שעה משעת ההדלקה, ונהרא נהרא ופשטיה. ואותם מקומות שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בחנוכה כל היום ודנים אותו כדין דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור שאין אתה רשאי להתירם בפניהם, אין דבריהם נכונים להלכה, ואדרבא אסור לאשה שלא לעשות מלאכה בכל ימי החנוכה, וכן המנהג בזמנינו. ויש נוהגים שלא לעשות מלאכה ביום הראשון וביום השמיני כדין פסח וסוכות.

ב. כיון שקבעו חז"ל את שמונת ימי החנוכה לשמחה ולהלל, לכן אסור להספיד בכל ימי החנוכה הספד על מת, אלא אם כן נפטר תלמיד חכם והוא נמצא לפנינו בשעת הלוייתו. וכן אסור להתענות בימי החנוכה, ולכן חתן וכלה שנוהגים להתענות ביום חופתם, או אותם שנוהגים להתענות ביום שמת בו אביו או אמו, ואירע כן בימי חנוכה, אסורים להתענות. ואף תענית ציבור אין גוזרים בחנוכה אלא אם כן קבלו עליהם תענית קודם לכן והיינו שכבר נתענו על הצרה יום אחד.

ג. אף על פי שנתבאר לעיל שאסור להספיד או להתענות בשמונת ימי החנוכה, מכל מקום מותר להספיד או להתענות בערב חנוכה, וכן מותר

להספיד או להתענות ביום שלאחר חנוכה, שלא אסרו אלא בימי החנוכה עצמם בלבד.

ד. יש אומרים שמותר לומר צידוק הדין בחנוכה הואיל ואינו הספד אלא הודאת וקבלת דין שמים בלבד, ויש אומרים שאין לאמרו בחנוכה שמתוך כך ירגילו בהספד חוץ מלחכם בפניו, ויש אומרים שאין לאמרו כלל אפילו על חכם, ומנהג הספרדים לומר צידוק הדין בחנוכה, ומנהג האשכנזים שלא לומר צידוק הדין בחנוכה. ומכל מקום נוהגים בחנוכה כל דיני אבלות, ולכן מי שנפטר לו קרוב שצריך להתאבל עליו, חייב בקריעה ובכל דיני אנינות ואבלות. אולם נכון שלא לקיים אזכרה בימים אלו בבית הקברות, ליום פקודת השנה, או השבעה או השלושים, מפני שמתעוררים לידי בכי והספד ליד הקבר, ולכן יקדימו הביקור בבית הקברות לימים שלפני חג החנוכה, [אמנם לכל הדעות מותר להשתטח על קברות צדיקים זיע״א.] וכל זה לענין הליכה לבית הקברות אבל אם האזכרה ויום השלושים ממש נפלו באחד מימי החנוכה הדבר ברור שיעשו אותם אפילו בתוך ימי החנוכה. ויש שנוהגים שלא לומר קדיש על קרוביהם בשמונת ימי החנוכה, ואין מנהג זה נכון.

ה. אין אומרים וידוי ונפילת אפים בכל שמונת ימי החנוכה, וכן אין אומרים וידוי ונפילת אפים במנחה שלפניו, וכן אין אומרים אחר תפילת שחרית למנצח יענך וכו׳ לפי שהם כעין יום טוב שהרי אומרים בהם הלל, וכן במנחה בשבת אין אומרים צדקתך.

ו. בכל שמונת ימי החנוכה אומרים בתפילת שחרית ״בית יעקב לכו ונלכה באור ה׳״, ושיר של יום כרגיל, ואין לומר אלא ״היום כך בשבת״ ולא יותר. ואחר כך יאמר מזמור שיר חנוכת הבית. ויש נוהגים שלא לומר מזמור של יום רק מזמור שיר חנוכת הבית, ויש להם על שיסמוכו.

ז. בליל שבת חנוכה מנהג הספרדים שלא לומר פרק ״במה מדליקין״, והאשכנזים נוהגים לאמרו גם בליל שבת חנוכה.

ח. יש אומרים שריבוי הסעודות שמרבים בהם בימי החנוכה, אינם אלא סעודת הרשות מפני שלא קבעו חכמים ימים אלו למשתה ולשמחה, ויש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות הללו, וראוי להחמיר כדבריהם. ונוהגים בסעודות אלה לומר זמירות ותשבחות או דברי תורה לכבוד השם יתברך שאז לכל הדעות הם נחשבות כסעודות מצוה. ויש שנהגו לאכול מאכלי גבינה בחנוכה, לפי שאמרו במדרש שיהודית בת יוחנן כהן גדול האכילה את האויב תבשיל של גבינה כדי שיצמא וישתה

וישתכר, וחתכה ראשו וברחו כולם.

פרק טו - דיני אמירת "על הנסים" והמסתעף

א. בכל שמונת ימי החנוכה צריך להוסיף בתפילת העמידה נוסח "על הנסים", ונוסח זה נתקן אחר ברכת "מודים" קודם שאומר "ועל כלם" וכו'. ואף בתפילת מוסף בשבת חנוכה או בראש חודש טבת שחל בחנוכה צריך לומר "על הנסים". וגם הנוהגים בימי החנוכה להתפלל תפילת ערבית קודם שקיעת החמה בכדי שיספיקו להדליק נרות חנוכה מיד בצאת הכוכבים וכמבואר לעיל בפרק ח הלכה יא, מזכירים בתפילת ערבית "על הנסים" ואפילו בלילה הראשון.

ב. אם טעה ולא אמר "על הנסים" בתפלה, אם נזכר באותה ברכה, קודם שיאמר "השם" בחתימת הברכה (של "הטוב שמך ולך נאה להודות") כגון שאמר "ברוך אתה" ונזכר, חוזר ואומר "על הנסים" וממשיך כהרגלו, ואם לא נזכר עד שהזכיר שם ה' (כדי לחתום "הטוב שמך" וכו') יסיים החתימה "הטוב שמך ולך נאה להודות", וממשיך כהרגלו שמי שלא אמר "על הניסים" אין חוזר להתפלל ואינו רשאי לומר שם "למדני חוקיך" ולחזור לברכת "על הנסים" ולהמשיך בתפילה, שמאחר שהלכה רווחת בידינו שאם לא אמר "על הנסים" אינו חוזר, ממילא אם יאמר "למדני חוקיך" יהיה הפסק בתפילה. וכן אינו רשאי לומר "על הנסים" אחרי שאמר "הטוב שמך ולך נאה להודות" קודם שאמר שים שלום וכו'. ומכל מקום נכון שיאמר "על הנסים" אחר אלהי נצור וכו'.

ג. אם טעה בתפילה ולא הזכיר "על הנסים" שאינו חוזר ומתפלל, אינו רשאי לחזור ולהתפלל בתנאי של נדבה, ואפילו אם טעה בהלכה ואחר שסיים התפילה חזר להתפלל מפני ששכח "על הנסים" ושוב נזכר שלפי הדין אינו צריך לחזור, צריך להפסיק מיד ואפילו באמצע הברכה, ויאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ואינו רשאי לסיים את תפילתו על דעת תפילת נדבה, ומכל מקום אם אירע כן בתפילת ערבית ימשיך בתפילתו, ויכוין בדעתו שתהיה זו לנדבה ויחדש בה דבר.

ד. מי שטעה ואמר "על הנסים" בעבודה, דהיינו בברכת "רצה" במקום

שאומרים "יעלה ויבוא", אם נזכר בהודאה, חוזר ואומרו במקומו כתקנת חז"ל, ואם נזכר לאחר שאמר "ברוך אתה ה'" אינו חוזר.

ה. מלבד אמירת "על הנסים" בתפילה צריך לומר "על הנסים" גם בברכת המזון, ואומרים נוסח זה בברכת ההודאה דהיינו קודם שאומר "על הכל", ואם טעה ולא אמר "על הנסים" אם נזכר באותה ברכה, קודם שיאמר "השם" בחתימת הברכה (של "על הארץ ועל המזון") כגון שאמר "ברוך אתה" ונזכר, חוזר ואומר על הנסים וממשיך כהרגלו, ואם לא נזכר עד שהזכיר שם ה' (כדי לחתום "על הארץ ועל המזון") אינו חוזר, ויסיים החתימה "על הארץ ועל המזון", ואינו רשאי לומר שם "למדני חוקיך" שמאחר שהלכה רווחת בידינו שאם לא אמר על הנסים אינו חוזר, ממילא הוי הפסק באמצע ברכת המזון. ומכל מקום טוב שכשיגיע להרחמן יאמר הרחמן יעשה עמנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה וכו'. וכל זה בברכת המזון אבל בברכת מעין שלוש לא מזכירים בה של חנוכה כלל.

ו. בכל יום משמונת ימי החנוכה גומרים את ההלל בתפילת שחרית בברכות לפניו ואחריו, ונשים פטורות מקריאת ההלל בימי החנוכה, כיון שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, ואם בכל זאת רוצות להחמיר רשאיות, אלא שלא יברכו על ההלל, והנשים האשכנזיות שמברכות על ההלל יש להם על מה שיסמוכו.

ז. אבל חייב לגמור את ההלל בברכה בימי החנוכה יחד עם הציבור אף כשמתפללים בבית הנפטר. ומכל מקום לכתחילה לא יהיה האבל שליח ציבור בתפלת שחרית בימי החנוכה.

ח. קטן פטור מאמירת הלל, ומכל מקום קטן שהגיע לחינוך, מחנכים אותו לגמור את ההלל.